

Володимир КАЧКАН

ПОСЛАННИК НА НИВУ СЛОВА

(Іван Липа в освітленні нових
історичних джерел та матеріалів)

Volodymyr KACHKAN. An Envoy on the Fallow Land of Word (Ivan Lyba in the Light of New Historical Documents and Materials).

Він – один із тих “бардів, що творили мрію про самостійну суверенну державу українську, що будили приспаний лихоліттями український нарід від трьохвічного сну й натхненням своїм підносили його дух, кликали до боротьби за визволення рідного краю”; він був космофілом, але постійним стрижнем його дум, прагнень і дій була константа: “ми повинні бути націоналами... Ми повинні віддати усі свої сили на те, щоб визволити свою націю з того гніту, в якому вона зараз перебуває, і дати задля користі людськості ще одну вільну духом одиницю”; писала десятиліттями ця “нешоденна людина”; “Його, енергійного, синьоокого, з легким, як пух, золотистим, зачесаним вгору волоссям, з невеличкою борідкою... – його знають люди на Україні”; “...його щира й правдива душа не мінялась й на високих посадах. Він нічим не пишався, сам себе ніде не підвищував і ніде не принижував других...”; “...він встигає написати серію військових оповідань, де скрізь центральною особою є Українець у рідній уніформі”; “І якби довелося наново вибирати шлях, то тільки цей і взяв би”; “...багато втратили українці з його смертю!” ...Перебігають перед очима ще й ще ці сповнені мускульної енергії рядки, перелиті через вінця віри, надії слова, а совість і сумління питають і ще довго-довго запитуватимуть: це хто, це про кого?

А належать ці висловлювання визначним українським діячам і самому Липі Іванові Львовичу (24.02.1865, м. Керч, тепер Республіка Крим – 13.11.1923, містечко Винники біля Львова; псевдоніми й криптоніми: Нанпот; Житецький Мих.; Житецький М.; Літописець; Марієнко Петро; Марієнко М.; Міщанин Мих.; Міщанин М.; Сте-

повик Іван; Шелест Петро; Шелест П.; Тонкошкур; Якийсь; І.Л.; Л.; М.Л.; М.М.; П.Ш.; Л-а І.; Ст-к І.; И.Л.), визначному українському теоретику і практику державності, суспільно-культурному і політичному діячеві, лікареві, поетові, прозаїку, критику, редактору, публіцисту, видавцю, комплексне осмислення творчого доробку якого ще попереду¹.

¹Децицію до життєпису І.Липи див.: Коваленко Олекса. Іван Львович Липа (Петро Шелест) // Українська Муза: Поетична антологія (історична хрестоматія од початку до наших днів) / Під ред. О.Коваленка. – К., 1909. – С. 825–828; На рідній ниві (про д-ра Івана Липу) // Життя і Знання. – 1914. – Ч. 3; Завадська Валентина. Іван Липа // Молода Україна. – 1923. – Ч. 24. – С. 285; Коваленко Г. На рідній ниві (про лікаря Івана Липу) // ЛНВ. – 1924. – Ч. 1; Світильник неугасимий: Пам'яті Івана Липи. – Каліш, 1924. – 54 с.; Гаврилюк Ілько. Незабутний: Пам'яті Івана Липи. – Одеса; Каліш: Народний стяг, 1926. – 39 с.; Дорошенко В. Д-р Іван Липа // Діло. – 1928. – 16 листоп.; Українська загальна енциклопедія. – Львів; Станиславів; Коломия, 1934. – Т. 2. – С. 474; Маланюк Євген. Вступ // Липа Юрій. Поезія / Уклад Євген Маланюк. – Торонто, 1966. – С. 9–10, 261–264; Мухин Михайло. Яснозбройний Юрій // Там само. – С. 265–275; Стебельський Богдан. Юрій Липа (уривки) // Там само. – С. 276–280; Огієнко Іван. Світлий пам'яті Івана Липи // Наша культура (Варшава). – 1937 (серп.–верес.); Полонська-Василенко Наталя. Історія України. – Мюнхен, 1976. – Т. 2. – С. 323; Encyklopedia of Ukraine / Edited by Danylo Husar Struk. – Toronto; Buffalo; London, 1984. – V. 3. – P. 243–244; Мовчан Юліан. Іван Липа – борець за самостійну Україну // Свобода (США). – 1984. – Ч. 65 (6 квіт.); цей матеріал передруковано: Український медичний архів. – Чикаго. – 1984. – Ч. 8; Скрипник Іван. Апостол українства: мало-відомі штрихи біографії Юрія Липи // Вперед. – 1990. – 22 трав. – С. 3; Липа-Гуменецька Марта. Про мого батька й діда // Березіль. – 1991. – № 1. – С. 120–122; Череватенко Леонід. “Господь міцним мене створив і душу дав нерозділему” // Дніпро. – 1991. – № 4. – С. 147–153; Гречко Іван. Іван Липа: біля джерел українського націоналізму // Шлях перемоги. – 1993. – Ч. 8 (20 лют.) (тут автор помилково пише, що І.Липа народився на Херсонщині); Кіндратович Петро. Іван Липа – борець за самостійну Україну // Там само. – 1993. – Ч. 45 (6 листоп.); Історія української літератури ХХ ст. Книга перша (1910–1930-ті рр.) / За ред. В.Г.Дончика. – К.: Либідь, 1993. – С. 361–367; Енциклопедія українознавства: Словникова частина / За ред. проф. В.Кубійовича. Перевидання в Україні. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1291; Щегельський П. Іван Липа, письменник і людина // Липа Іван. Світильник неугасимий: Тринадцять притч / Упоряд. Щегельський П.Г. – К., 1994 (додаток до журналу “Київська Старовина” – “Пам'ять віків”. – 1994. – № 4. – С. 3–8); Дужий Петро. Хто такий Юрій Липа // Шлях перемоги. – 1994. – 27 серп.; Кіндратович Петро. Юрій Липа – борець за самостійну Україну: до 50-ї річниці трагічної загибелі від рук комуно-московських “визволителів”

Родовідна Івана Липи сягає глибоких слов'янських пластів. Як спогадував згодом Юрій Липа, син І.Липи, очевидно предки його батька – “воїни старокиївських часів із могутніми плечима й добримися світлими очима, воїни, що мідними щитами зустрічали грецький вогонь і злобні стріли, стоячи на човнах, а течія несла їх ближче й ближче до зляканого ворожого міста, селяни, що рівномірно ступаючи за плугом, не змигнувши, гляділи в глибінь ще незораного степу, козаки сталевогоруді у барвистих жупанах, у барвистих ділах, козаки, що тримали свій час, як коня, навзаводи, жінки веселі, моторні, уперті в здобуванні свого щастя, сповнені любові до потомних родин, і, нарешті, осадчі Диких Полів, де дзвенить залізо у маленьких хатках по балках, де людина легко і впевнено йде вперед, бо в ній іскряться соки вічно кипучої землі.

// Шлях перемоги.– 1994.– 3 верес.; Погребенник Федір. Липа Іван Львович // Українська літературна енциклопедія (УЛЕ): В 5 т.– К., 1995.– Т. 3.– С. 173–174; Гуцаленко Т. Липа Іван Львович // Українська журналістика в іменах (УЖІ): Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М.М.Романюка.– Львів, 1995.– Вип. II.– С. 117–120; Скрипник Іван. Що ми знаємо про Юрія Липу? // Новий Час.– 1995.– 22 квіт.– С. 4–5; Марочкін В.П. Липа Юрій Іванович // УЛЕ.– 1995.– Т. 3.– С. 174; Комариця М. Липа Юрій Іванович // УЖІ.– Львів, 1995.– Вип. II.– С. 121–122; Ільницький Микола. Від “Молодої Музи” до “Празької школи”.– Львів, 1995.– С. 303–317; Гринів Олег. За конституційні реформи, або Зігноровані думки мислителя Юрія Липи // Молодь України.– 1996.– 20 груд.; Його ж: Україна і Росія: партнерство чи протистояння? (Етнополітологічний аналіз).– Львів, 1996.– 384 с.; Скрипник Іван. Великий син України // Там само.– 1997.– 16 серп.– С. 8; Його ж: Знати, щоб збагнути // Світ молоді.– 1999.– 15 квіт.– С. 2; Його ж: Від батька до сина // Галичина.– 1999.– 8 трав.– С. 7; Його ж: Життя як спалах // Світ молоді.– 1999.– 24 верес.– С. 6; Янчук Олександр. Бібліографія Юрія Липи.– Одеса: Астро Принт, 2000.– 75 с.; Сергійчук Олександр. Юрій Липа: шляхи творчості // Шлях перемоги.– 2000.– 26 квіт.– С. 15; Ровенчак Оксана. Людська душа, як дерево гіллясте // Тиждень Галичини.– 2000.– 5 трав.; Кравець Аретій. Воїн без однострою та шолома... // За вільну Україну.– 2000.– 5 трав.; Шелухин Сергій. Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з Ів.Франком // Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступна стаття і примітки Михайла Гнатюка.– Львів: Каменяр, 1997.– С. 195–196; Радловська Мирослава. Д-р Іван Липа і Юрій Липа в нашій родині // Власний архів.– Од. зб. I (І.Л.).– Арк. 1–10; Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі: ЦДАІЛ).– Ф. 309.– Оп. 1.– Спр. 2277, 2275; Ф. 358.– Оп. 1.– Спр. 230; Ф. 361.– Оп. 1.– Спр. 98; Ф. 362.– Оп. 1.– Спр. 329; Львівська наукова бібліотека ім. Василя Стефаника НАН України (далі: ЛНБ).– Від. рук.– Ф. I.– Од. зб. 492.

Ось вони, люди країни, що завжди готова до бою із світом дикості, що довкола, що творить життя поривами і смуткує в своїй перемозі, бачачи ще досі неподолані обрії.

Тепер благословення Їм!

Благословення Їм, що незвісні, але сповиті близькістю таємною, незримим, але сильним своєю присутністю, неіснуючим тепер, але більш діяльним і могутнім, ніж ми самі.

Благословення Їм, ушляхетненим, за те, що дали нам Івана Липу”².

Відомо, що предки І.Липи жили на Полтавщині, відтак – на Херсонщині. Про матір Івана Липи Анну з роду Житецьких, тобто, свою бабцю, Юрій Липа у згаданому художньо-документальному есеї додає таке: “...мала кілька доньок і одинака-сина. Всі її діти унаслідували багато з її характеру, а навіть і зовнішні риси сеї повної, стрункої блакитноокої постаті. Схильність до систематизації й порядку, що виявляється переважно в людей певних себе і своєї будучини, невсипуща жвавість, що надає безперестанне побудження довокولیшньому, тверда, горда і практична воля – такі були визначніші риси її характеру.

Найшляхетніша любов, що каже іншому: “О, стань кращим од себе – я ж дам тобі все, що можу, крові моя!” – любов батьків творила зміст її життя. В останні роки кволе існування Анни Липи підтримувала тільки надія побачитися з сином, що був для неї всім. Вона вмерла, не побачивши його...”³.

Ось так серед давніх мурів, церков (у грецькій “часто співав малий Івась”), поміж скреготом тужливих чайок та “сонячних стріл і морського дзеркала” проходило дитинство. В автобіографічному нарисі “Як я вчився” згодом І.Липа додав немаловажний шкід: “Звитязтво і завязття – було першою одзнакою нашого школярського життя. Робили всякі злочинства й кривди людям не з злої волі, не з корисних цілей, а просто з потреби проявити один перед одним героїські вчинки...

Війни, але великі, де брало участь сотні хлопців, навіть парубків, велися на горі Мітрідат щонеділі...

Крові було багато скрізь, і чим її було більш, тим сама війна була цікавіша... До героїв, як своїх, так і з противної сторони, всі ми, дріб-

²Липа Юрій. Життя, як казка // Світільник неугасимий.– С. 57.

³Там само.– С. 58.

нота, ставилися з великою повагою, і кожен мав за найбільше щастя виконати яке б не було їхнє доручення...

Я жив безжурним широким дитячим життям, цілком самостійним. Ніяка мораль мене не торкнулася, окрім хіба тої міщанської родинної, яку я завжди благословляю. Ті родинні основи, можливо, спасли мене від життєвого бруду і в свій час повели на інший шлях..."⁴.

З блискучими знаннями новогрецької мови І.Липа закінчив церковнопарафіяльну школу при грецькій церкві, відтак і гімназію, ту, з-під даху котрої свого часу вийшли такі знаменитості, як Желябов, Бібербал. У цьому навчальному закладі молодий Липа поринув у читання книг, до гуртків, сповнених "любові до поривистої думки і прекрасного чину", став заробляти на себе лекціями, глибоко вчитувався у "Русскую Мысль", твори Спенсера, Міртова, засиджувався допізна із вірними друзями "на розмові, що була, мов весняні сліпі дощі, вся у золоті і надії".

Після гімназійних студій невгамовна душа пізнання і поривисте серце юнака повели його обійти пішки Отуз, Феодосію, Судак, Байдарські ворота, Ялту, Бахчисарай, Севастополь, Сиваш... Усе побачене, всотане у молодечу уяву згодом відгукнулося художніми сентенціями і науковими візіями, спогадами та фантастично-космічними казковими оповідями, що мали самостійний сенс або ж вкраплювалися органічним ферментом у поетичні рядки та прозові твори.

1888 р. І.Липа всупив на медичний факультет Харківського університету. Навчався ретельно, опановуючи таїни майбутньої професії, підпрацьовував, заробляючи собі на харчі (1891 р. на канікулах на Полтавщині "ходив" у статистах).

З-поміж українського молодіжного загалу 1880-их рр., називаного "хохлами" та "малоросами", виосібнювалися одиниці, а то й групи, що нерідко гуртувалися у земляцтва. Практично по усіх містах з університетськими закладами виникали українські громади, які подекуди існували напівофіційно або й нелегально. Основним у своїй роботі вбачали поширення українських книжок, організацію студентських бібліотечок, хорів, вистав. Як висловився 10.03.1921 р. Іван Липа у промові до 60-их роковин з дня смерті Тараса

Шевченка на урочистому засіданні Ради Республіки в Тарнові, це був "напівсвідомий етнографічний націоналізм"⁵.

Студент Іван Липа, що знав напам'ять "Енеїду" Івана Котляревського, відвідував побутові вистави, одягався у суто народне, відчув, що цього йому замало. Тому він, за спогадом си-на, "...ходить на всі українофільські зібрання, купує кожну українську книжку, задумується над сталевими словами давніх пісень, не вважаючи на книги своїх ліпших товаришів – толстовців і землевольців. Невиразна, в'яла форма тодішнього українства зневажала його, сильного. Невже ж це виразники великого народу, що владно вбив свій стяг серед гірських хребтів, у диких полях, над бурхливими морями?"⁶.

Українофільство як явище, з одного боку, проявилось в найосвіченіших особистостях, з другого – щонайбільше прислужилося російській нації, її культурі та літературі. Правда, маємо приклади, коли непоодинокі з цього табору (Олександр Кониський, Михайло Старицький, Олена Пчілка, Микола Лисенко, Михайло Драгоманів) усвідомили свою суспільну роль і запрацювали для українства.

Серед тієї нової порослі, що підхопила ідеї визначних українців, був і Іван Липа, один з чотирьох організаторів першої української таємної організації наддніпрянців – "Братерство Тарасівців", про яку в уже згаданому листі до В.Гнатюка писав: "Тарасівці – то була перша українська [підкр. автора. – В.К.] політична організація нового часу нашої історії. Про неї нічого в літературі нема, коли не лічити деяких тільки згадок про неї. Я у своїй промові [на урочистому засіданні Ради Республіки в Тарнові. – В.К.] не зазначив, з причин зрозумілих, що я брав у ній саму діяльну участь, а тому моя промова побудована на спогадах, хоч я й хотів бути цілком безстороннім. Хотів об'єктивно познайомити громадянство наше з цією, йому невідомою організацією.

Тут Вам можу сказати, що основоположниками її – то чотири молоді юнаки, про яких я згадую в промові, були: Байздренко Микола, Баськевич Михайло, Боровик Виталь та Липа Іван. Більшість із них Ви, мабуть, особисто знаєте.

⁵ Див. лист від 21.12.1921 р. з Тарнова до Володимира Гнатюка // ЦДІАЛ.– Ф. 309 (НТШ).– Оп. 1.– Спр. 2277.– Арк. 24 зв.

⁶ Липа Юрій. Життя, як казка.– С. 62.

⁴ Там само.– С. 59.

Я збираюсь написати більш детально про Тарасівців, та не знаю, чи пощастить, бо життя моє зараз не сприяє такій праці. От зараз що гадаю: цю промову можна було би десь видрукувати. Тоді б може відгукнулися ще які Тарасівці. А справа варта того, щоби нею зацікавитися, бо ж то було на переломі нашого національного життя, принаймні у нас на Україні, коли вмирили українофіли й народилися свідомі українці.

Коли ж нема, де мою промову видрукувати, то передайте її в музей чи бібліотеку Наукового Товариства ім. Шевченка, хай там лежить. До речі, вона буде цікава для Володимира Дорошенка і дещо йому вияснить⁷. Тут принагідно зауважимо, що Петро Кіндратович у згаданій газетній публікації, повторюючи допущену Ю.Мовчаном помилку, хибно зараховує до безпосередніх засновників “Братерства Тарасівців” Бориса Грінченка.

Основні положення програми (вона була опублікована під назвою “Profession de foi⁸ молодих українців” (Правда.– 1893.– Ч. 4) зводилися до розриву з українофільством; усі сили віддавалися на національно-визвольний рух, творення української культури, за вживання і розвиток тільки української мови (кожен член організації протягом року мав навчити української грамоти не менше, ніж двох майбутніх членів). Симпатиками організації були Борис Грінченко, Михайло Коцюбинський, Микола Вороний, Володимир Самійленко, Мусій Кононенко, Микола Міхновський; гуртки організації існували в Києві, Одесі, Полтаві, Чернігові, ін. містах. 1893 р. жандармерія напала на слід транспортування нелегальної літератури зі Львова до Харкова, низка тарасівців за це відбула тюремне покарання (І.Липа відсидів найбільше – 13 міс.; згодом про це говорив, що саме “найвищу освіту дістав у тюрмі”).

Після закінчення Казанського університету працює лікарем у Полтавському та Ананівському земствах.

Значний як за тривалістю (з 1902 до 1 січня 1919 р.), так і за гранями діяльності виявився для І.Липи одеський період: “Тут він знайшов себе, знайшов у частих мандрівках по Україні (Чернігів, Катеринославщина, Херсонщина, Полтавщина, Крим, Кубань, Галичина, Буковина), у денній

і нічній праці серед народу й для нього, у пізнанні особистостей творчих і сильних, у тюремній самотності, у неустаннім упертім виховуванні себе самого. Тепер – праця. Праця над довколишнім для майбутнього, над людьми – для людства, над народом – для Нації.

На його дорогу вступає інша людина, і з нею він іде радісно далі. Іван Липа одружується з Марією з Шепелів-Шепеленків. Він до останніх днів обдаровує її великою любов’ю, і найкращий твір Івана Липи – “Острови Самотності” – присвячений Марії Липі.

У тій великій його праці громадській, науковій, літературній, господарській, що прийшла до нього, вона, його дружина, “не тільки поділяла працю, а й життям своїм доводила, що справді вона пересвідчена й натхненна людина”⁹.

Далі – перехід з Романівки, передмістя Одеси, до Даланика під містом, де тоді нуртувала економічна й політична думка, будівництво і відкриття кількабудинкової лічниці, розбиття тридцятиного саду з басейнами, альтанками, клумбами, висипаним курганом. Лікарська праця була самовідданою. За спогадом сина, І.Липа у лічниці приймав розгублених, розлючених бійками, пораних, помираючих, і до всіх горнувся з радістю, бажанням допомогти. І йому це вдавалося, бо “відбув велику практику в земських лікарнях, студіюючи хворості в своїх шпиталях, ніколи не одмовляючись поїхати до хворого, ніколи не здригнувшись перед людською засліпленістю і звірячістю. Лікар людяний і талановитий, він здобуває славу, перейшовши потім до самої Одеси, і там має широку практику”¹⁰.

В Одесі І.Липа поринає в громадсько-культурне, суспільно-політичне, літературне, редакційно-видавниче життя. У його помешканні перетинаються різні паралелі та меридіани виявників українського інтелекту, переважно письменників, вчених, політиків, просвітницьких діячів. Тут у різний час побували Олександр Олесь, Сергій Шелухин, Микола Вороний (присвятив І.Липі свою поему “Євшан-зілля”), Осип Маковей, Гнат Хоткевич, Грицько Чупринка, Михайло Комаров, Ілько Гаврилюк, Михайло Білінський, Іван Луценко, ін.

Про участь і роль І.Липи у створенні в Одесі “Просвіти” – промовистий фрагмент спогаду

⁷ЦДАЛ.– Ф. 309 (НТШ).– Оп. 1.– Спр. 2277.– Арк. 23 зв. – 24 зв.

⁸Символ віри – фр.

⁹Цит. есей Ю.Липи.– С. 67.

¹⁰Там само.– С. 68.

С.Шелухина. Він, зокрема, згадує, що у вересні 1902 р. у нього зібралися “М.Вороний, І.Липа, І.Луценко, мій гімназійний товариш. Обміркувавши справу, ми рішили зробити вчотирьох спробу пробитися з літературою через урядові скорпіони, використавши перед цензурою мої судові, а Луценкові лікарські й петербурзькі знайомства. Ми всі були в одеській старій українській громаді, але там розвинулася така боязкість у одних і зневір'я у інших, що за спробу якогось наступу не було що й думати. Досить того, що як настали з 1905 р. полегші для української визвольної праці і виникла думка утворити в Одесі “Просвіту” з відділом наукових засідань, за що взялися всіма силами Луценко, Липа та я, то найбільший опір сьому зробив голова одеської української громади Михайло Комаров, незважаючи на всю свою безсумнівну відданість українській справі. Так звикли на все накладати покривець конспірації, що лякалися й можливої по новому закону отвертої української праці. Справу “Просвіти” винесли на своїх плечах Луценко, Липа та я, а з молоді – студенти Андрій Ніковський та Панченко. Молодь вимагала тільки політичної роботи “явочним порядком”, якого змісту ніхто з них не розумів. Так старі культурники і нові політики зійшлися в однім фронті проти нас. Першим до нас пристав нині покійний Ящуржинський, другим – Сигаревич. Тільки після того, як діяльність розвинулася, старі громадяни один за другим пішли працювати в “Просвіту”. Комаров увійшов до роботи не швидко, але, увійшовши, після мене прочитав найбільше рефератів і лекцій. Був надзвичайно захоплений роботою і працював багато. Вже й жандармський трус, зроблений у нього, у мене, у Луценка й інших з арештом Луценка в тюрму через його дочку, яку теж арештовано, не лякав і не спинив Комарова в його надзвичайно плодотвірній праці на українському облозі. Згодом пішли в “Просвіту” й студенти”¹¹.

Про творчі зв'язки І.Липи з багатьма діячами української культури говорить світлина одного з львівських видань, де серед приятельського кола на літніх курсах української мови для слухачів з Галичини та Східної України (Львів, 1904 р.): Михайла Грушевського з дочкою Кате-

риною, Івана Франка, Івана Брика, Федора Вовка, Тита Реваковича, Михайла Ганкевича, Володимира Гнатюка, Івана Труша, Володимира Дорошенка, Луки Гарматія, Юліана Бачинського, Ярослава Грушкевича та інших бачимо й Івана Липу.

На всіх перепадах і зломах української історичної ходи: 1905, 1917, 1918, 1919, 1921-й рр. – весь час І.Липа був у форватері подій, фактичним учасником і творцем етапів українського відродження: брав участь у створенні в Одесі після заборони “Просвіти” (1912 р.) українських просвітницьких інституцій “Український Клуб” та “Українська Хата” (на посаду Товариша голови Товариства “Українська Хата” обрали Ілька Гаврилюка; обидві організації проіснували до 1914 р.).

Першу світову війну І.Липа сприйняв двоюко: він розумів її антинародний характер, шовінізм ідеологічної оболонки усїєї російської пропаганди, але й з цією війною він пов'язував певні надії для волі рідного народу. Підтвердженням цієї тези слугує уривок спогаду Ілька Гаврилюка з книжки “Незабутний”: “Пам'ятаю, щось на другий чи третій день по об'явленню Росією отої світової ганебної бойні, що виникла в 1914-му р., я, вертаючись від знайомих повз будинок І.Липи, зайшов до нього. Він сидів у кабінеті й переглядав рукопис.

У хаті не було більше нікого.

– Ну, що, пане Іване, – звернувся я до нього, – воюємо! І почав обурюватись тою циничністю, з якою “сильні миру” розпочали війну.

Він слухав уважно, потім ураз підвівся, схопив ланцюжок і промовив:

– Так, Ілько Івановичу, це ганебний вчинок, що й казати, але це дуже добре.

Я здивовано й запитуюче подивився в його очі.

Він усміхнувся й промовив удруге:

– Так, це дуже добре, бо ця війна мусить принести нам визволення.

В той час я якось не надав цій розмові великого значіння, але вже під час революції я згадав ці слова й дивувався, як передчував він майбутнє” (с. 12).

1917 р. з початком української революції Івана Липу спочатку обирають комісаром Михайлівського р-ну міста, а відтак і Одеси (до травня 1918 р.). Потім він на посаді лікарського інспектора Одеси. Як згадує І.Гаврилюк, у цей

¹¹Шелухин Сергій. Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з Ів.Франком // Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступ. стаття і примітки Михайла Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 195.

час у місті організувався “Керовничий Комітет” з представників різних партій, організацій, груп (членом цього комітету був І.Липа; головою – С.Шелухин). Цей комітет гостро і наполегливо обговорював різні аспекти діяльності, зокрема питання самоврядування, творення блокової міжпартійної єдності задля загальної справи. Всюди і завше І.Липа пропонував конструктивні проекти рішень, демонстрував високу толеранцію, інтелектуалізм. Ось як описує одне із засідань І.Гаврилюк: “Є люди, які органічно не переносять різких, грубих викриків, болізно соромляться занадто ефектових поз, жестів, театральної міміки та патоса. І цю властивість І.Липа посідав у найвищій мірі.

Стоїть спокійно, лівою рукою ворухить ланцюжок і тихо, лагідно промовляє. Між іншим звертається до старших і каже:

– Невже ми так відстали від Європи, що боїмося окремих виступів наших молодих партій? Коли ми не дикуни, а культурні люди, то ми мусимо бути партійними, бо тільки сконсолідовані й міцні партії можуть творити державне діло. Інша була б річ, якби ці партії зраджували українській ідеї, якби вони псували справу відродження нашої нації; в данному разі ми цього не бачимо. Навпаки, ми чули тут заяви с.-р. і с.-д., що їм пропонували блок російські та жидівські соціалістичні партії. Але вони на це не пішли, хоч із дипломатичного боку це й могло бути для них дуже корисним; вони йдуть окремим своїм укр. списком. Звичайно, було б більше радісно, якби ми йшли спільним національним фронтом, але як нашим товаришам ізліва здається, що вони власними силами більше встигнуть – щастя їм, Боже! Ми не повинні обурюватися й ставити їм у колеса палки. Нехай ідуть, нехай роблять, аби це було на користь загальній укр. справі. Для мене власне вже й не так важно, кого в Думі буде більше: с.-д. чи самостійників, с.-р. чи безпартійних, для мене важно, аби там було якомога більше Українців. Я скінчив”¹².

Висунутий від партії українських соціалістів-самостійників (входив до складу ЦК) на пост міністра віросповідань, І.Липа з 1 січня 1919 р. у Києві. Він практично займався ще і питаннями охорони здоров’я та юстиції. У Києві він доклав значних зусиль для утвердження автокефальної української православної церкви та скликання

Синоду (церква була проголошена 01.01.1919 р.), який зафіксував підтримку держави, і відтоді церква зайняла належне місце та роль у житті нації. Сам Іван Липа в есеї “Як я пішов у революцію” написав: “Орієнтувався я швидко. Тому багато сприяв самий склад співробітників міністерства. Справа була поставлена широко. Почувалося, що тут справді робота в державному масштабі. Я скликав з’їзд єпископів з усієї України... Я бачив, як з наближенням більшовиків до Києва, єпископи були більше й більше неприхильні до автокефалії й синоду. А все ж таки синод склався, перше засідання відбулося, і голова його, єпископ Катеринославський Агапит, приніс мені протокол першого засідання в той день, коли ми вже евакуювалися”¹³.

Далі був Кам’янець-Подільський, де І.Липа, окрім міністерських обов’язків, водночас працював у Всеукраїнській Національній раді, займаючись питаннями парламентського устрою УНР. Невдовзі, приїхавши до Станиславова уже як приватна особа, він у травні 1919 р. важко захворів від отруєння харчами, та замість поправити стан здоров’я у Косівському санаторії, потрапляє до рук румунської банди, що орудувала на Покутті. Знеможений, пограбований, блукаючи горами й долами, І.Липа заледве добирається знову до Кам’янця-Подільського. Осінь 1919 – зима 1920 рр.: понищений останніми актами національний героїзм. Ось як бачилася картина тих місяців і днів Юрію Липі: “Гвардійці, гайдамаки сімнадцятого, барвисті богданівці, стрункі усусуси, синьожупанники, запорожці Натієва, босі полки дев’ятнадцятого і інші, і інші...”

Шум далеких походів, стогони гармат, слова про перемогу, невпинне посування вперед...

Пожари сел, безконечні смерті, душні жорстокості, невиліковна змученість душ”¹⁴.

А далі – Тарнів, за словами Ю.Липи, маленьке “жидівське місто, серед млявої природи Малопольщі. Місце найбільшої концентрації національної волі... Тут, та, може, ще в таборах, де сиділо славне військо, знеможене безславним запіллям, найяскравіше виявилось типове українське мовчазне почуття гордості...”¹⁵.

Саме в Тарнові скликається перший після Директорії парламент – Рада Республіки, де на

¹³Цит. есеї Ю.Липи “Життя, як казка”. – С. 70.

¹⁴Там само. – С. 72.

¹⁵Там само.

¹²Там само. – С. 30–31.

першому засіданні І.Липа виголошує привітання українському війську. Липа працює і далі в кріслі міністра здоров'я переважно для еміграції і таборів.

Але здоров'я наскільки підупало, що І.Липа 1 березня 1922 р. приїздить до Винник побіля Львова і веде там лікарську практику. Мешкав у Марії Лазовської по вулиці Маркіяна Шашкевича, 14, а дружина зосталася далеко, померла 1935 р. в Одесі.

Відчуття кінця все сильніше й сильніше прибивалося до свідомості Липи. 13 червня він заготовує: "І чогось мені здається, що тринадцята дата буде щастити мені і що саме в цю дату я маю вмерти.

Скажуть: забобони. Так. Я людина реальної науки, ні в які чудеса, ні в які забобони не вірю. Але ж я глибоко пересвідчений в тому, що людина, ціла людськість сливе нічого не знає з того, що робиться не тільки в безмежному космосі, а навіть на нашій земній кулі, бо навіть людина не знає ще саму себе. Уся світобудова захована в тайну, і в часи Гомера, і зараз, як і через тисячу років люде стільки ж будуть знати ці тайни, як їх знали Асиріяни, Халдеї або Атлантиди..."¹⁶.

Рак шлунка та інших органів прискіпив прихід невблаганної смерті. І.Липа, знаючи про ситуацію, у листі до швагра 6 листопада 1923 р. залишає ось ці останні тверезі слова: "Пишу Вам, як чоловікові, що смерті не боїться, що бачив її на своєму віку досить. Я хорий, притому так, що вряд чи я з того вийду. Як на мою думку, життя моє розраховано хіба на кілька місяців. То мене абсолютно не турбує, лише прошу Вас про се не сповіщати нікому, надто Юрію, Марусі й взагалі нашим. У свій час то зробиться...

Усе це можуть чужі люди розтягнути, якби що зі мною трапилось... А між тим Юрію треба вчитися... Про його дбаю, а не про себе"¹⁷. І як віщував, 13 таки розпрощався зі світом. Помирає в руках Івана Огієнка. Поховали Івана Липу 15 листопада у Винниках. Відхід такої особистості викликав зливу відгуків у пресі. Ось тільки окремі уривки: "В похороні д-ра Липи, що відбувся дуже величаво, взяли участь представники наших культурних і політичних організацій. В численних промовах віддано честь борцеві за народню справу; безліч цвітів, якими засипано труну, була

доказом, що прийшлося йому спочити між своїми на рідній землі"¹⁸; "він був оден з тих немногих, які вмюють не тільки з гідністю жити, але і з гідністю вмирати. Мовчки, без галасу, без такої частой в нас несмачної автореклями робив він тяжку працю свого життя, уперто і консекветно в великім, так само як і в малім. Мовчки і без нарікань зносив підлу долю вигнанця, не понижуючись і числючи лише на власні, на жаль уже надірвані сили. Відважно, спокійно й самітно прийняв він смерть.

Замолоду був оден з перших, що мріяли про те велике, якого свідками довелось бути нашому поколінню. А коли воно прийшло, віддав він йому цілого себе, аби впасти на тім довгім шляху, яким іде до своєї Голгофи і до свого воскресення нації"¹⁹; "Підноситься ще одна могила-маяк, що світитиме сучасному й послідуєчим поколінням, в темряві насунувшої ночі освітлюючи великий тернистий шлях до вільної матері – України"²⁰; "Не стало в нас не тільки одним визначним діячем менше, – не стало людини визначної, в повнім того слова значінню: чистої, характерної, вірної кращим ідеалам людськості, твердої в своїх переконаннях, виданої рідному краю, повної діяльності, повної любові до людей, а заразом скромної що до себе самої"²¹.

Юрій Липа залишить у пам'ять "Вінок синівський":

*"Шляхотную голівку мого Тата
Укрийте поцілунками троянд
І в рученьки його вкладіте берла
Од трьох світів, сотворених суквітно:
Золотохвильних теплих нив південних,
Високих гір, веселошумних гір,
І моря, моря, що буяє вічно.
Мій Батеньку, творіте службу Божу,
З життям людським довічно будьте злиті,
Немов шумні вітри, що линуць без спочину,
Немов грімучі води, вистрілені в далеч.
Мов соняшні удари, розвивайте землі,
Душе великая в незмінному пориві!"²².*

¹⁸Новий Час.– 1923.– 22 листоп.

¹⁹Заграва.– 1923.– 1 груд.

²⁰Дзвін.– 1923.– 24 листоп.

²¹Дорошенко Володимир. Д-р Іван Липа // Діло.– 1928.– 16 листоп.

²²Цит. есей Ю.Липи.– С. 54.

¹⁶Там само.– С. 74.

¹⁷Там само.– С. 78.

* * *

Іван Липа – постать різнобічна й багатогранна творчими виявами. Він писав і друкував вірші, ще більше – прозу різних жанрів – від лірично-психологічних етюдів, нарисів та есеїв, оповідань, новел, філософсько-космогонічних казок і притч до повістей. Але аж через гони літ усвідомлюєш, що вся густота думки і розкриття образності автора нехтували й вибирали оригінальну форму. А цьому всьому були надто серйозні підстави: літератор і в буденному житті бачив творчість, був надто уважний до життя. І найбільшою вадою саме людини творчої рахував її недодуманість; аби спізнати велич людини, на думку І.Липи, слід продумувати кожну дрібницю. У листі до сина 14 грудня 1922 р. писав: “Я ніколи не був мелянхолоком, навпаки завжди невинуватим оптимистом. Може, мені й пошкодило в житті, а, може, в тому і вся сила моя, – те, що я ще живу, що ще можу працювати, що ще надіюся й люблю...”²³. В іншому листі рівно через тринадцять днів, 27.12.1922 р., обстоюючи оптимізм істоти творця, він додає: “Хвилюватися, звичайно, дозволяється людині, поки вона жива. Та се не єсть щось надзвичайне. Людина розумна з кожного найприкрішого становища мусить знайти вихід. От я й шукаю і стремлю до того і надіюся, що чим далі, тим буде краще.

І мені, і тобі, і всім нам”²⁴.

І.Липа говорив про мистецтво життя. Людину трактував настільки таємничим створінням, що вона у його баченні ніколи не видобудеться з таїни пізнання. Коли наука завжди акцентувала на п’яти органах чуття, І.Липа називав і шостий – інтуїцію. “Правда – зауважує вчений, – це передчуття не всім дадене, але розвинене в багатьох чулих особ. Так само, мабуть, всім відомо, що індійські маги можуть по своїй волі керувати серцевою роботою, нервовим укладом, або зменшати приплив крові до якого будь органу або місця. От маєте вже й сьоме чуття – якусь регуляцію... Пройдуть ще тисячоліття і з сурової сучасної людини утвориться істота, що буде, як Бог, могутня й вічна.

Пророки, генії, ясновидці, навіть, медіуми – усе ж це й досі тайна для нас”²⁵.

Зрозуміло, що ідеалізовано возвишена релігійність людини викреслювалася із релігійно-філософського світогляду самого митця Липи. “Віра в Будучого, – продовжує сентенції Ю.Липа щодо основи творчості батька, – наповнює його твори і надає їм дивну форму. Се не – безсильність, не м’якість, не жіночість. Навпаки, багато суворости є в його коротких реченнях. Суворість для самої творчості. Не дзвони-передзвони, не розмахи пензля з важкими фарбами, а оповідь. Се вирізбленість, єдине бажання оповісти. Не оглядатися на дрібниці довкола, а поставити очі в одну далеку зорю, і поволі, ніби розрізнено, оповідати, що бачиться. Се – ясновидіння. Се – сон самий з його дивним складом, з його дивним темпом, незримими фарбами, беззвучною музикою. Велитенська чистодушність стилю. Се – “і от”, “тоді”, “і він зробив, і він почав” – се простота не до наслідування, дивна сонна молитва. І це у сні, цьому може ідеалові мистецтва, так просто говорить дійсність. Мала подробиця: слова “буденні”, як – “гіологічний тунель, процес” – не разять нас, як у сні часто буває. Дрібязкова плиткість виразу тільки підкреслює одважність творця, що творив усе довкола себе наново. Так, сном є твори Івана Липи, і сном про Будучність!”²⁶.

Таїнство людини, параметри її душевних злетів і падінь, прагнення соціального добра і гуманності, і в той же час – розтроєність її фізичної сутності – то далеко не повні обриси тематики поетичної палітри Івана Липи. Оригінальні вірші “Суд визволеного краю”²⁷, “До Є.Г.”²⁸, “Думка”, “Море”, “Вітрило”, “Уночі”, “Хижа”²⁹, “Люблю людей”, “Переспів”, переклади “Чи мана, а чи щастя?..” (з Надсона), “В блакитному тумані моря” (з Лермонтова), “Жаби” (з Гете) та ін.³⁰; деякі з цих віршів друкувалися у різних рубриках у “Правді” (1896).

І.Липа добре володів системою віршування;

²⁶Там само.– С. 40.

²⁷Без дати // Інститут літератури ім. Тараса Шевченка НАН України. Інститут рукописних фондів і текстології (ІЛ.– ІРФТ).– Ф. 3 (І.Франка).– Од. зб. 79; публікації: ЛНВ.– 1900.– Т. XII.– С. 126; Акорди: Антологія української лірики від смерті Шевченка / Упоряд І.Франко.– Львів, 1905.– С. 292.

²⁸Без дати; з правками І.Франка // ІЛ.– ІРФТ.– Ф. 3.– Од. зб. 79.

²⁹Цикл // Там само.

³⁰Українська Муза: Поетична антологія (історична хрестоматія од початку до наших днів) / Під ред. Олекси Коваленка.– К., 1909.– С. 827–832.

²³Світильник неугасимий.– С. 38.

²⁴Там само.

²⁵Там само.– С. 39.

з-під його пера випливають строфи чисті, звучні, а метафоричне поле захоплює чітким і вдалим наповненням соціального надзавдання. Поета тривожить той стан, що у його ж таки ріднім краю люди “в неволі родяться, вмирають, один одного пожерають...”, що вони “споконвіків свій хрест несуть”. Але поет знає й інше, вірить у майбутнє: “там в кожній хаті волі ждуть; і на руїнах жите вільне уже встає могутнє й сильне...” (“Мій край”). У той же час автор, люблячи людей, братаючись з ними, щиро радіючи й сміючись з ними, коли над ними безхмар’я неба і яскравість сонця, – бачить нерідко нікчемність, яка веде до глибокої фізично-душевної деградації. І тоді поет вигукує: “А з ними жити – сил нема!” (“Люблю людей”).

Мотиви рідного краю як чужини, відсутності спокою у бурях, зрадливої козацької долі, гіркоти неволі у прямому й переносному смислі заграмотності людської думки і загалом щастя переповнюють буквально кожну строфу.

Пересторогою бездушним, маловірам, патріотам, що їх доволі розсипає бричка власної історії упродовж віків, – цим “рабам рабів” адресує І.Липа своєрідний поетичний маніфест “Суд виволошеного краю”, що його читав і взяв до першопублікації у ЛНВ безсмертний Іван Франко. Наведу тут повний текст:

*“Тепер і ви прийшли, бездушні неймовіри,
Що весь нудний свій вік без цілі і без віри
Тягли, працюючи, для власного життя,
Що пролинуло сном без всякого пуття.
Тепер і ви прийшли, мене що занедбали,
В неволі та біді покинули своїх,
Що ворогам моїм всі сили свої ддали,
Що їх любили ви, гнобителів моїх.
Тепер і ви прийшли, єхиднії й лукаві,
Що працювали лиш для власної пихи,
І ролю грали скрізь, аби придбати слави, –
Не діти ви мені, – ви вороги лихі.
Тепер і ви прийшли, що вам талан від Бога
На те призначено, щоб край свій рятувать,
А ви з рабів раби, лінивії до всього,
Зуміли той алмаз в багнюці затоптать.
Тепер усі прийшли в час радощів народніх...
Що ж принесли мені? Серця свої холодні?
О, йдіть від мене геть! Геть із очей моїх!
Тепер приймаю я тільки дітей своїх...”³¹*

³¹ЛНВ. – 1900. – Т. XII. – С. 126.

У нотатках “Мої думки” Іван Липа висловив надто прозорий погляд на літературу і її призначення. Він писав: “Художня література дає життя людині. За браком життя реального можна жити в сфері ідей, образів і подій художніх. Літературний твір, як і сон, часто бувають настільки реальні, що можна думати, що то життя реальне...”

Журнали, навіть газети, взагалі література – це та ниточка, що зв’язує одиницю з цілим народом. Коли на протязі літ народ читає своїх письменників, він виробляє однастайні, однудушні ідеали. Складає Націю” [підкр. автора. – В.К.]³²

Очевидно, одєю епізод мислення і вів І.Липу на царину прози, диктував йому обирати соціально-психологічні й філософські поезії в прозі, ритмічні фантазії, оповідання, новели “Утома”, “Турки”, “Мати”, “Кара”, “Чужа жінка”, “Хлопець та море”, “Листоноша”, “Розумний коваль”, “Море роз’єднало”, “Прохожалий”, “Батько”, “Квіти”, “Гоуман”, “Мій ведмедик”, “Незабутній вечір”, “Пані в чорному”, твори більшої форми, як от повісті “Нові Хрести”, “З нового світу”.

Що не твір – то пробуджується, наче роками приспане, особливе відчуття, нерозривний зв’язок автора, а через нього – і читача, з українською стихією; то тут, то там вибухає і просто-таки вулканною лавиною насувається підсвідоме пульсування цієї стихії. Ось новелета “Мати”. Ми уже якось звиклися до стилістики письма Василя Стефаника. У цього майстра перші рядки, фрази, абзаци – і ота приголомшуюча рваність, точніше – рубаність думки аж отверезує сприйняття, робить тебе очевидцем подій, прямим співпереживачем автора. Тут, у Івана Липи, інший соціальний поворот: не оголена безвихідь, а навпаки – любов матері до дитини змушує її піти на злочин – жбурнути дитину у провалля. Ніби психологізм і реальний філософізм буття граничать з абсурдом. Але автор з цього факту “витягає” логіку вчинку, адже у житті треба бути готовим до найскладніших поворотів долі. “Я підійшов до матері і спитав:

– Нащо ти кинула дитину в провалля?

Твердим голосом одповідала:

– Моя дитина... вона найдорожча мені за життя. Вона ніжна, чула, ласкава, добросердна, а між тим навкруги світ такий зрадливий і жорстокий. Я бачу, я знаю, що вона погине в цьому жит-

³²Цит. есей Ю.Липи “Життя, як казка”. – С. 66.

тевому вирі, коли буде пеститись тут біля мене. Я шпурнула в безодню свою дитину од невимовної любові до неї... І коли у неї не вистане сил і енергії звідти вилізти, коли вона там, у проваллі загине, то й умру, сидючи тут, на голій скелі. Я умру, але ж я не пособлятиму їй звідти вилазити. Тут сидітиму і ждатиму. А коли вона видряпається, то вже не буде так безпечно гратися над проваллям, так весело сміятися. Стане тверда духом, міцна волею, а тоді я буду певна, що дитина моя не загине в цьому жорстокому світі, а все перемаже...

Мати знову закрила очі долонями і прислухалася.

Я чув:

Дитина шпарко дряпалась своїми маленькими ручками, човгала ніжками в проваллі, вилазючи звідти... Піднімалась усе вище і вище, лізучи з темряви до світла, до вільного життя...

Мати сиділа непорушно, як кам'яна, затуливши очі долонями і прислухалася...³³

Читаючи сьогодні оповідання, новели І.Липи, відчуваєш його сумлінність у відборі з життя отієї "перчи", яку традиційно у народі називають досвідом, вмлістю, традицією. Ясність і прозорість думки перевисає до конкретного читача, з яким спілкується автор; він наче розпанахує душу – і сповідається, бо вже немає довкіл нікого і нічого, лише він один – повірник. Надто вже філігранна пропорційність метафоризму, образності змістовому вияву, раціональній ощадності слова. На відміну від деяких соціально-епічних романів та повістей Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Гната Хоткевича, де надто довільні описи, вступи децю розрихлюють реалізацію авторського задуму, у "малій" прозі І.Липи маємо моментальність у часі, якусь негайність того чи іншого вчинку, акції. Його кожна новела – це "сніп світла рефлектора, що відкриває істоту людських відносин, істоту людських почувань. Ця негайність акції новелі дає вражіння ревелюції, преображення, об'явлення"³⁴.

Логізм, елегантність характерні для різнотипних новел. "Море роз'єднало" – твір більший за обсягом, перекладений чехами, поляками, "Про-

хожалий", "Кара", "Батько" – речі, де на поверхні реалістичний малюнок, де пружинить внутрішній конфлікт. Розчарування молодого українця на одному полюсі, а на другому – почуття обов'язку далі служити будучині, нації. Десять дух цього твору ніби переливається у "Кару", де трагедія слуги вітчизні ще випукліша і в той же час зрозуміліша величавість змагання. І в одному, і в другому прикладі центральною дійовою особою є війна, боротьба за духовне визволення рідного народу.

Децю інша стилістика, порядок речей у новелі "Квіти", коли молодий полковник перед боєм втрачає відчуття реальності.

"Туман", "Пані в чорному" – твори, де в'яжеться оповідь спокійним, розважливим описом буденного життя у міцний вузол. Автор і тут матеріальні напруження героїв зводить до "мальованих завіс". Майстерний діалог, промінь яснобачення пробиваються з "Утоми", "Незабутнього вечора".

1913 р. у Полтаві з друкарні О.Брауда до читачів приходять повість "Нові Хрести" (42 с.; у цьому ж році твір уперше опубліковано в журналі "Життя і Знання"). Фабула повісті несе на собі автобіографізм: у Красних Кутах працює земським лікарем Юрій Дем'янович. Уляна народжує мертву дитину – не вдалося йому врятувати. І от автор, ніби переливає власні переживання, сумніви, душевні муки – в кредо Дем'яновича, що у художній формі... життя самого автора-лікаря: "От тут, у цьому селі, між рідним народом, я й умру..." (с. 9).

Взагалі контровертизм сюжетного клубка мало емоційний; тут усе працює на згущення соціального болю: з'явився хрест на могилі повішенника. Бідолашний Семен Кузуб, що йому семеро діток з одинадцяти відійшло на той світ, а оці, четверо, як кавки, від зорі й до зорі просять їсти: "Хліба – хліба! Їсти – їсти!", – доходить до грішного порога власного розмислу: зрізати вночі хрест і "три дні хату топити можна".

Але пружина страху, а читацького інтересу тільки доведена. Що ж далі? Селяни помітили, що дуки-крамарі брати Морозенки поставили чималий хрест на могилі матері – і от його теж не стало. Одягли брати білі сорочки уночі – гайда на цвинтар. І підстерегли, як Семен управлявся коло "чорної роботи". Перелякали його, а він у

³³Березіль.- 1991.- № 1.- С. 127-128 / Публікація Марти Липи-Гуменецької.

³⁴Новелі Івана Липи (вступне слово) // Липа Іван. Оповіді про смерть, війну й любов.- Львів, 1935.- С. 7 (збірка є ч. І книгозбірні "Народного стягу".- 88 с.).

страшних муках, у душевному розбитті на третій місяць і відійшов з життя.

Важка монологічно-діалогічна форма розмотування клубка сюжету, але саме вона виносить на пік розв'язки мораль, концепцію автора: "Життя – то тільки дзеркало великої природи. І життя, і смерть – лиш хемичний процес, в якому потроху згорає всякий організм" (с. 33; у повісті сам лікар теж захворів на тиф і помер у самотності).

Повість "Нові Хрести" була значним кроком у творчій біографії автора; про турботу, аби пошвидше прийшла до читачів, писав він у листі до Володимира Гнатюка³⁵. Критика не дуже щедро аналізувала її, а Микола Євшан, оглядаючи літературну продукцію за 1913 р., назвав "Нові Хрести" оповіданням, у якому побачив хіба що "інтересний шкіц до довшої повісти..."³⁶.

Високу артистичну культуру, певний естетичний вишкіл задемонстрував І.Липа і в повісті "З нового світу"³⁷. Автор блискуче опановує світ зовнішніх реальностей і спонук, переводить їх у світ внутрішній, де зовсім інші "строї" душі.

Тема, психологізація матеріалу і стилістика форми – якраз у цьому і бачиться нам артизм твору. Фабула дещо тривіальна: зустрілися двоє, покохали. Та вривається третя "дійова особа" – зрада жінки, і тоді шлюбна любов переводить життя – "на віру". Але, крім любові, ще є і правда, котру взаєминами забруднено і поганьблено. Так іде до розриву – на цьому і вибудовується через психологічні моменти-зриви сюжет твору. Ця художня річ, на думку Павла Богацького, "незвичайно цікава ще й тим, що звертає увагу читача на сферу людського життя, яка в наш революційний час зосталась й зостанеться старим, запліснявим болотом, де гинуть людські кращі, тончі, шляхетні душі. Це особливий світ, який не зміниться від революційних переворотів, бо базується лише на вищій культурі людського духа. А без неї тут, як, правда, й всюди, буде вічний прах. "З нового світу" – є чудесною ілюстрацією того"³⁸.

³⁵ЦДІАЛ.– Ф. 309.– Оп. 1.– Спр. 2277.– Арк. 18–19 зв.

³⁶Євшан Микола. Критика, літературознавство, естетика / Упоряд., автор передмови та прим. Наталія Шумило.– К.: Основи, 1998.– С. 288.

³⁷К.: Шлях, 1918.– 24 с.; спочатку з'явилася друком у цьому ж році у журналі "Шлях".

³⁸Книгар (Київ).– 1918.– Ч. 9.– С. 523.

Чи не найбільший у творчому доробку набуток казковий. Володимир Самійленко назвав казки Івана Липи особливим родом національної казки. Ці твори "мають високі прикмети ідейності й краси щодо форми. Вони обвіяні чарами щиро народного духу і повні поезії. Стиль у автора простий, колоритний. Треба ще піднести велику вмільсть, з якою автор використав елементи чисто народної творчості... Казки ці, як звичайно всі гарні казки, однаково придатні як дітям, так і дорослим..."

В той же час творить він єдині в українській літературі космічні казки-поєми, як "Колесо Життя", "Дух Всесвіту" ...³⁹.

Перед нами цілий пласт в українській літературі: "Сім братів"⁴⁰, "Орел Проміністий"⁴¹, "Трицарство"⁴², "Казки про Волю"⁴³.

1929 р. у Львові з накладні Михайла Таракона у видавництві "Світ дитини" вийшла збірка казок І.Липи "Тихе слово" (80 с.; ілюстрації Віктора Цимбала), до якої увійшли твори: "Казка про Максима" (написано в Одесі; першопублікація під назвою "Казка" у журналі "Дзвінок" за 1911 р.), "Близнята" (написано: Тарнів – Винники, 1920–23 рр.), "Перестиглий овоч" (написано 10.01.1921 р. в Тарнові; першодрук у календарі "Дніпро" на 1923 р.), "Лихвар" (написано в Винниках; першодрук у "Світі дитини" за 1922 р.; мотив запозичено з оповідання Кіплінга "Грошеві засоби богів"), "Брехайло та Помагайло" (першодрук у "Зеркалі" за 1893 р.), "Звіринець на кораблі" (написано в Одесі 1918 р.), "Сирітка" (написано в Винниках 1923 р.; першодрук у "Молодій Україні" за 1923 р.– Ч. 22), "Комарик та Мушка" (написано в Одесі 1918 р.), "Два сусіди" (написано в Тарнові, очевидно, 1921 р.), "Марійка" (написано в Винниках в 1922–23 рр.), "Очи Завидющі" (написано в Одесі 1918 р.), "Юрасів сон" (написано в Одесі; першодрук у "Дзвінку" за 1910 р.), "Лада Прекрасна" (написано в Одесі 1918 р.; першодрук окремою збірочкою там само 1918 р.; у другій, дещо зміненій ре-

³⁹Цит. есей Ю.Липи "Життя, як казка".– С. 68.

⁴⁰ЛНВ.– 1899.– Т. VIII.– С. 198–204.

⁴¹Станиславів: Діточі читанки, 1920.– 12 с.; з друкарні "Е.Вайденфельда і брата".

⁴²Станиславів; Коломия: Бистриця, 1922.– 15 с.

⁴³Гомін по діброві.– 32 с.; Чайка-Небога.– 24 с.; Юрасів Сад.– 22 с.; Одеса: Народний стяг (ч. 5, 6, 7) (до цього циклу входять казки "Хапко і Давець" та "Дідова пригода").

дакції – в календарі видавництва “Бистриця” на 1924 р.).

Юрій Липа, високо оцінюючи загалом літературну працю Івана Липи, по-особливому ставився до творчості батька на полі казки, казки не просто традиційної, де викривається безлад, негідництво, злодійство, брехня, а утверджується добро, чесність, порядність. На його глибоке переконання, “ніщо що, може, так яскраво не виявляє внутрішню рівновагу багатой особистості, як казка. У всіх своїх кипучих починаннях, у всіх різномірностях своєї мислі посідав він рівновагу. Ту рівновагу, яку можуть посідати тільки Бог і людина. Обое охоплюють собою світ. Прекрасна рівновага, що дається тільки сильним, кроком до безсмертя еси!”⁴⁴. І дійсно, казки І.Липи, по суті, були казками за їхньою структурою, словесним матеріалом, формою. За змістом – це були філософські оповіді, де українськість дихала у всьому: від заголовка – до останньої смислової фрази, від імен героїв – до місцевості, де відбувається дія.

Чимало сьогоднішньому читачеві допоможе у зрозумінні цього питання два листи Юрія Липи. Перший – писаний 10.11.1923 р. з Познані до видавництва “Українське Слово” в Берліні. Йшлося про те, що видавництво погодилося взяти на себе матеріальні витрати при виданні творів І.Липи. Ю.Липа інформує, що до першої збірки подає десять казок; далі бачить справу так: окремо – збірка новел; наступна – “новелі з військового життя”, це планує надіслати пізніше. Вважає адресант, що казку “Лада Прекрасна” варто випустити окремою книжкою “без згляду на інші два, не зв’язані з нею, збірники”. Врешті, робить кілька застережень: 1) “поправки орфографічні з боку в-ва, що не змінюють змісту, допускальні. Хоч гармонізація мови не скрізь послідовно проведена і вважаю таку послідовність зайвою. Се псувало б часто мельодійність структури фрази”; 2) “гідність в-ва і сама цінність твору вимагають гарного вигляду книжки. Minimum ілюстрацій чи заставок (10), або принаймні окладинка одного з наших ліпших графіків (Бутович, Ковжун, Лісовський) необхідна. Відповідний формат (широка 12, або вроді “Blauе Bücher”) так само”; 3) “коректура обов’язково повинна присилатися з Берліну на мою адресу, зважаючи на те, що швидкість курсування кореспонденції між Познанню і Берліном тільки 3–4 дні”; 4) “друкування цього

збірника, зважаючи на обставини і теми сучасності, повинно б бути якнайшвидче” [виділення моє. – В.К.]. Число примірників видання і авторський гонорар (на мою думку: в книжках) визначиться в порозумінню з в-вом⁴⁵. Завершуючи листа, Ю.Липа пропонує порядок розташування казок: “Життя, як казка” (у рукописі: “Неначе казка”), “Лада Прекрасна”, “Гомін по діброві”, “Юрасів сад”, “Чайка–Небога”, “Веселий чоловічок”, “Хапко і Давець”, “Орел Промінистий”, “Трицарство”, “Колесо життя”. З листа бачимо, що вступ до збірки обіцяв написати Володимир Гнатюк. Ю.Липа застерігає при цьому: коли б В.Гнатюк не виконав обіцянки, а видавництво вважало би за можливе подати вступ від себе, то він наполягає в такому разі на своєму праві “попереднього перегляду (евент. змін) у ньому”⁴⁶.

Неабияку вартість для дослідника як творчості І.Липи, так і теоретичних основ жанру казки має рецензія Володимира Самійленка на “Казки про Волю”, надруковану у київському журналі “Шлях”⁴⁷. В.Самійленко відзначає “високі прикмети ідейності й краси щодо форми. Вони [казки. – В.К.] обвіяні чарами щиро народного духа і повні поезій. Стиль у автора простий, кольоритний. Треба ще піднести велику вмільсть, з якою автор використав елементи чисто народньої творчості, вплітаючи їх у оповідання, так що вони становлять органічну цілість. Сама фабула казок розповіджена дуже інтересно, так що казки читаються з великим задоволенням. Казки ці, як звичайно всі гарні казки, однаково придатні як дітям, так і дорослим”.

22.11.1923 р. з Познані Ю.Липа звертається листом до В.Гнатюка і веде мову про можливість видання трьох казок І.Липи (“одні з найліпших”), згадує про рецензію В.Самійленка на ці твори, і запевняє: “До ріжних вияснень щодо творчості Тата я завжди радо приготований”⁴⁸.

1935 р. у Львові вийшла збірка І.Липи “Тринадцять притч” (47 с.). Сюди увійшли твори “Колесо Життя” (першодрук: Українська Хата, 1909), “У невідому путь”, “Дух Всесвіту” (першодрук: Українська Хата, 1911), “Де ж сонце?”

⁴⁵ЛНБ.– Від. рук.– Ф. 9 (О/Н).– Од. зб. 4674.– Арк. 1–2.

⁴⁶Там само.– Арк. 3.

⁴⁷1917.– № 9–10.– С. 109–110.

⁴⁸ЛНБ.– Від. рук.– Ф. 34 (В.Гнатюка).– Од. зб. 338.– Папка 15.– Арк. 1.

⁴⁴Цит. есей Ю.Липи “Життя, як казка”.– С. 69.

(першодрук: Там само), “Діти од сонця” (першодрук: Українська Хата, 1913), “Жах” (першодрук: Там само, 1914), “Сказала в саду фіялочка” (першодрук: Будучність, 1909), “Притча про лютого князя” (першодрук: Українська Хата, 1911), “Чорна Мара” (альманах “Дніпро”, 1922), “Так минали століття” (першодрук: ЛНВ, 1905), “Геній” (першодрук: Там само, 1924). Упорядник включив і кілька казок.

До жанру притчі І.Липа прийшов усвідомлено, бо саме у такому жанрі вбачав не тільки артизм форми, дидактичний елемент, а щось вище – те, що мало б дати українській дитині змістовну етику, “образ людини сильної, відважної і глибоко моральної”⁴⁹.

Ось якраз із цієї небуденної шляхетності, батьківської туги та неспокою за майбутнє українців, особливо ж молодих, і постали притчі Івана Липи. У “Послів’ї до тринадцяти притч” читаємо: “Притчі ці написані для тих, що кермують власним життям. В них, цих легких порівняннях, схоплена істота того, що запліднює душу одиниці і душу народу. В цій своїй книжці, як і всьому своєму життю, Іван Липа стремив до будови на довгий час, до організації духовости і на сьогодні, і на велику будучину. Стремив до того, щоб дати одночасно і правду для цілих поколінь, і правду для сучасного життя, що впливало б із щоденної науки.

Цей практичний ідеалізм, це – український ідеалізм, і Іван Липа є його видатним представником в сучасних часах. Тільки через ідею матерія стає дійсністю, ця думка Івана Липи зближує його до світогляду об’єктивного ідеалізму, до ідей Аристотеля, Шелінга, Гегеля.

Найвища цінність для Івана Липи – це життя людини-одиниці, її як найширший, творчий розвій, багатство душі”⁵⁰.

Отже, наприцілі не ідеалізм Толстого, а ідеалізм, далекий від аскетизму, тобто усвідомлений, творчий. Визволення людської душі – ось звідки починається визволення з-під чужої влади, будь-якого насильства (“Колесо Життя”); про готовність зіткнутися з жорстокостями світу має вчити мати і саме тут, у сім’ї, дитина повинна виробити в собі усвідомлену активність стати на прою з жорстоким світом (“Мати”); не будеш

боротися за високі і святі для нації ідеали, а копирсатимешся у своїх власних ідеалах, – підеш у небуття. Змістом кожного має бути “безконечне змагання до вищого” (“У невідому путь”); коли ж людина виривається своїми діями, прагненнями, думками у світ ірраціонального, надлогічного, ніби пручаючись від земних законів, – вона сягає своєю сутністю чогось нетлінного (“Дух Всесвіту”); і не слід – така філософія багатьох притч – подивовувати, що багато хто не хоче дивитися на сонце, бачити його осліплюючу ясність – це ж потребує зусиль, ліпше і простіше ходити з прижмуреними очима. От і нуртує одвічна боротьба сліпих і зрячих, тих, хто будує, і тих, хто руйнує (“Де ж сонце?”, “Діти од сонця”); прислухатися до власних порухів внутрішнього світу, вчитися не керувати людьми у пориві злоби, нерозваги, а шукати і знаходити “золоте число” вимірів, прагнути духовних верховіть, без яких зникають обшири обривів, постійно виробляти в собі стан радості і здивування, без чого неможлива довершеність “духовности одиниці і духовности народу” (“Притча про лютого князя”, “Геній”).

У кожній притчі – дбання про духовні цінності, чистоджерельна наука кожному українцеві незалежно від виду його діяльності, віку, території проживання. У кожному творі – пульсуюча сучасність, віра в те, що ми таки відбудемося. І водночас у кожній притчі – міф одвічного боріння, міф духовних цінностей, міф гордості за свій народ, про який в одному з останніх прозових творів І.Липа прогностично писав: “Народ, що в незапам’ятні, в незнані віки міг посісти таку родючу землю, може найбагатшу в світі, той народ чогось вартий, бо не святе небо се йому дарувало, а було здобуте жорстокою боротьбою, сміливістю, одностайністю...”

Кожний народ, се – овод своєї землі. Яка сила землі, така сила й народу. Народ, що за одно століття вдвічі помножується, народ, що старанно плекає в своїх надрах геніяльність, що береже її стихійно в своїй скарбниці до слушного часу, – той народ колись стане проводирем світа” (“Кара”).

Преса не була надто щедрою у відгуках на появу цієї неординарної книжки. Та все ж маємо кілька публікацій, з яких впливає основна філософсько-художня вартість опублікованого. “...Перше вражіння, – писав львівський журнал “Ми” (1936.– Ч. 5), – від “Притч” Івана Липи

⁴⁹Притчі Тарасівця // Липа Іван. Тринадцять притч.– Львів, 1935.– С. 5.

⁵⁰Там само.– С. 44.

– чистота і кристальна прозорість... Тільки засвоюючи все найкраще, що тільки можна знайти в творчості предків, могтимемо зберігати тяглість нації та будувати справді українську культуру”.

Мовлячи про культурологічну працю Івана Липи, треба мати на увазі й те, що він прилучився до організації та ведення української видавничої справи, організційно-редакційного процесу, вів публіцистичну, літературно-критичну практику.

Так, 1917 р. в Одесі Липа організує видавництво “Народній Стяг”; упорядковує і видає 1911 р. в Одесі двотомник творів Олексія Плюща; до упорядкованого альманаху “З-над хмар і з долин” (Одеса, 1903.– 247 с.) вводить кращі твори письменників як Східної України, так і Галичини й Буковини, зокрема: Бориса Грінченка (вірші), Миколи Вороного (вірші), Миколи Черняхівського (вірші), Володимира Самійленка (вірші), Лесі Українки (вірші), Михайла Коцюбинського (акварелі), Агатангела Кримського (вірші, спогади), Михайла Старицького (вірші), Петра Карманського (вірші), Василя Щурата (вірші), Гната Хоткевича (образки), Івана Франка (вірші), Ольги Кобилянської (поезія в прозі), Людмили Старицької (драматична картина), Наталії Кобринської (психограми) та ін. – всього більше двадцяти авторів.

Наступний альманах “Багаття” (Одеса.– 1905.– 239 с.) теж складався з трьох десятків авторів, які на замовлення упорядника І.Липи подали: Осип Маковей – цикл з тринадцяти віршів “Оклики”; Петро Карманський – вірші; Панас Мирний – оповідання; Микола Черняхівський – цикл віршів; Модест Левицький – оповідання; Остап Луцький – вірші, Наталка Полтавка – малюнок в прозі; Олександр Олесь – вірші; Михайло Лозинський – фрагменти; Іван Франко – вірші; Надія Кибальчич – вірші.

І.Липа надавав неабиякого значення підготовці та виданню альманахів, вважаючи їх не просто збірниками текстів, а такими книгами, в які повинні увійти цілісні твори кращої якості. У нашому розпорядженні вельми цікавий лист (без дати) до Антона Крушельницького. Спробую передати його тональність і зачитувати ті місця, що мають стосунок до альманахової справи. Ось І.Липа пише, що надісланим рукописом твору “Чоловік чести” не займався. Переданий уривок до альманаху не підійде. “Альманах, – пише далі, – як я розумію, то така книга, яка повинна мати особли-

ву вартість і цільність, бо инакше вона, ця книга, родившись зараз же й умре.

Ось через що я не міститиму ніяких уривків, а самі цільні твори, не дуже великі. З боку художності, мови Ваш акт цілком мене задовольнив і я дуже жалію, що Вашої творчості не буде в альманаху. Між галичанами, правду кажучи, Ви пишете найкращою мовою й маєте поспіх у нас...

Може Ви, ласкавий Пане, маєте хоч яку-небудь невеличку новелю, то ще встигнете її обробити й переписати та й надіслати. Оце я тільки беруся переписувати альманах до цензури, а переписуватиму ще з місяць. Шкода, що й дружина Ваша не має нічого. Може вже щось написала?..

От чудові речі маю Яновської, Дніпрової Чайки, Мирного, Франка, Маковея, Кобилянської...”⁵¹.

Справа підготовки та видання І.Липою згаданих альманахів вимагала вести копітку роботу щодо налагодження зв’язків з авторами, читання та редагування рукописів. Ось, приміром, про зв’язки Івана Липи з Іваном Франком свідчать листи самого Франка до багатьох діячів української культури, як ось Михайла Грушевського (лист від вересня 1899 р.), Сергія Єфремова (лист від 8 червня 1903 р.), ін.⁵².

З одного боку, простежуємо, як Іван Франко шанобливо ставився до оповідань свого одеського побратима, з другого – намагався щось із своїх речей запропонувати до редагованого та виданого Іваном Липою альманаху “Багаття” (Одеса, 1905; зазначу, що саме через Сергія Єфремова було переслано оповідання “Панталаха”, однак цей твір, очевидно, з цензурних міркувань не увійшов до згаданого альманаху).

Іван Липа зарекомендував себе добрим публіцистом, мемуаристом, організатором газетно-журнальної справи. Братися за перо змушувала його політична ситуація, потреба, усвідомлення, що словом можна зробити чимало важливого. Коли А.Крушельницький просив І.Липу шукати на місці накладника для видання його прози, цей відповідав 11 січня 1906 р.: “...У нас тепер стільки своїх болючих і пекучих справ, що годі тратити час і гроші на видання белетристики. Зараз у нас великі питання – се політичне. Сим цікавиться

⁵¹ЦДІАЛ.– Ф. 361 (А.Крушельницького).– Оп. 1.– Спр. 98.– Арк. 25–26 зв.

⁵²Див.: Франко Іван. Збір. творів: У 50 т.– К.: Наук. Думка, 1986.– Т. 50.– С. 139, 232.

весь наш український нарід, і коли ми його духові потреби не зможемо задовольнити, то він піде геть од нас. Ось через що тепер усі гроші й усі сили йдуть на те, щоб скрізь по великих містах України заснувати народні часописи... Незабаром підуть вибори до Ради Державної, а поки що Ви, певне, читаете по газетах, що сливе пів Росії на воєнному стані. З сього вже бачите, що політична боротьба жорстока, а краю їй не видно..."⁵³.

Глибокий слід в історії творення української преси залишив часопис "Українське Слово" (1917), організований в Одесі, де І.Липа разом з журналістом та громадсько-політичним діячем Володимиром Мурським (1888–1935), вихідцем з Галичини, чимало знань віддав редакторській праці. І.Липа запрошував до праці у тижневику провідні сили. Так, до редакційного комітету увійшов відомий український журналіст, громадсько-політичний діяч, походженням з Рівненщини, Ілько Гаврилюк, що в різний час чимало зусиль віддав співробітництву з такими періодичними виданнями, як: ЛНВ, "Промінь", "Світ", "Зоря", "Час", "Дніпро", "Рідний край", "Хліборобська правда", "Українська нива", "Українська громада" та ін.⁵⁴.

Завдячуючи Володимирові Бачинському, на сторінках "Діла" та "Свободи" поряд з такими постаттями, як Іван Франко, Михайло Грушевський, Михайло Павлик, Володимир Дорошенко, Іван Крип'якевич, Богдан Лепкий та ін., з'являється ім'я Івана Липи. Саме тут, на сторінках щоденної популярної універсальної львівської газети "Діло", знаходимо відбиття не тільки соціально-економічного життя, а й актуальні праці вчених, у яких прогнозувалися тенденції розвитку українства у всеєвропейському та світовому контексті, зокрема студії Івана Липи⁵⁵.

Коли Дмитро Донцов очолив ЛНВ (з 1933 р. – "Вісник"), на його сторінках, а також у додатку "Книгозбірня "Вісника", пульсувала інтелектуальна думка визначних українських літераторів, вчених, суспільно-культурних діячів, як от: Васи-

ля Стефаника, Уласа Самчука, Євгена Маланюка, Катрі Гриневичевої, Івана Липи та Юрія Липи.

Коло публіцистичних зацікавлень І.Липи – надто широке. Друкуючись під численними псевдонімами та криптонімами, "щоб заховати від російських жандарів свою політичну працю в пресі", Липа пише статті, огляди подій, короткі замітки "на біжучі політичні теми"⁵⁶. З цього розряду публікацій зверну увагу на такі: "Нові царські самодури" (Народ.– 1890.– Ч. 24), "З України" (Буковина.– 1892.– Ч. 20), "Після свобод в Одесі" (Шершень.– 1906.– Ч. 6), "Ідеали й політика. Сапрофіти. Великоросійська партія. Істинно народні демократи" (Діло.– 1907.– 7 лют., 15 квіт., 20, 29 черв., 6 лип., 18 листоп.), "Російський народник і його критик" (Житє і Слово.– 1897.– Т. 6), "Лист до редактора" (Життя та Знання.– 1913.– Кн. 4).

Перу І.Липи належить ряд критико-публіцистичних, нарисово-есеїстичних, історико-літературознавчих та мемуарного характеру виступів⁵⁷.

Писав вряди-годи і рецензії, короткі відгуки на щойно видані книги української і світової літератури, демонструючи високий естетизм, полемізм та широку обізнаність⁵⁸.

Слід зазначити, що в одеських (1917–18 рр.), кам'янець-подільських газетах І.Липа опублікував чимало дописів різних жанрів на теми психопатології, туберкульозу, алкоголізму, холери.

Іван Липа хоч і натякав В.Гнатюкові у листі, що більшість з написаного ним "немає вартости", все ж радився, як би це видати у Львові бібліографічний покажчик власних творів. Запи-

⁵⁶З листа від 02.07.1921 р. до Володимира Гнатюка // ЛНВ.– Від. рук.– Ф. 34 (В.Гнатюка).– Од. зб. 337.– Папка 16.– Арк. 2.

⁵⁷У батька Тараса в гостині // Зоря.– 1892. Матеріали до життєпису О.Корсуна // Там само; О.Потебня // Там само; Олексій Плющ // Українська Хата.– 1909; Іван Манжура // Там само; Ессе Ното (про Б.Грінченка) // Українська Хата.– 1910; Ще про "Літературно-науковий вісник" // Діло.– 1911.– 16 січ.; Хворі душі в "Кобзарі" Т.Шевченка // Життя та Знання.– 1914.– Кн. 3; "Тарасівці" (Письмо з Просвіти.– 1922.– Ч. 11–12); Незабутній вечір // Іван Франко у спогадах сучасників: У 2-х кн. / Упоряд., передмова та прим. О.І.Дея.– Львів: Каменяр, 1972.– Кн. 2.– С. 203–206.

⁵⁸Див., напр.: Тарас Бульба (пер. М.Уманця // Українська Хата.– 1910; Унівська бібліотека. Ч. 1–8 // Там само; Наша повість // Там само.– 1912; Гнатюк В. Народні казки // Там само.– 1913.

⁵³ЦДІАЛ.– Ф. 361 (А.Крушельницького).– Оп. 1.– Спр. 98.– Арк. 24.

⁵⁴Див.: Гуцаленко Т. Гаврилюк Ілько Іванович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М.М.Романюка.– Львів, 1995.– Вип. II.– С. 60–62.

⁵⁵Про параметри діяльності газети "Діло" в цьому напрямі див.: Шаповал Ю.Г. "Діло" (1880–1939 рр.): Поступ української суспільної думки.– Львів, 1990.– 382 с.

тує В.Гнатюка, чи не взявся б за цю справу, бо він "...зробив би це сам, якби був у Львові, або проживав там хоч тиждень і якби мене допустили до бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка?"⁵⁹.

* * *

Поки що і малодоступна, практично не рушена дослідниками є значна кількісно епістолярна спадщина Івана Липи. Він листувався з письменниками, редакторами, видавцями, істориками, політиками, правниками, літературознавцями, партійними діячами, театралами, мистецтвознавцями⁶⁰.

Коли уважно простежити за тематичною амплітудою листів, то можна ствердити: найінтенсивніше листування припадає на 1901–05 рр., коли І.Липа займався упорядкуванням відомих альманахів, отже, розсилав листи по усіх регіонах України, запрошуючи до участі у планованих виданнях провідних літераторів. Так, у січні 1901 р. він адресує ці рядки Антонові Крушельницькому: "...Маю щастя писати до української родини в справі літературній. З'явисько у нас надзвичайне і тим мені особливо приємно.

На мою долю випало скласти другий альманах в Одесі... Отож повертаюся до Вас, шановна

⁵⁹Цит. лист до В.Гнатюка від 02.07.1921 р. з Тарнова.– Арк. 2 зв.

⁶⁰Див.: листи А.Крушельницького за 1901, 1906 рр. // ЦДАЛ.– Ф. 361 (А.Крушельницького).– Оп. 1.– Спр. 98; жмут листів за 1901, 1907, 1911, 1920, 1921, 1922 рр. та без дати до Володимира Гнатюка безпосередньо та на адресу НТШ для В.Гнатюка // Там само.– Ф. 309 (НТШ).– Оп. 1.– Спр. 2277; ЛНБ.– Від. рук.– Ф. 34 (В.Гнатюка).– Од. зб. 337.– Папка 16; п'ять листів до Гната Хоткевича за 1904–1912 рр. // ІЛ.– ІРФТ.– Ф. 62 (Г.Хоткевича); два листи без дати до адміністрації ЛНВ // Там само.– Ф. 78 (ЛНВ); сім листів до Сергія Єфремова // Там само.– Ф. 20 (С.Єфремова); один лист до Ольги Кобилянської за 1903 р. // Там само.– Ф. 14 (О.Кобилянської); вітальний адрес за 1893 р. та один лист за 1900 р. до Олександра Кониського // Там само.– Ф. 77 (О.Кониського); один лист до редакції ЛНВ за 1898 р. і три листи до Осипа Маковея за 1903–1921 рр. // Там само.– Ф. 59 (О.Маковея); один лист за 1903 р. до Панаса Мирного // Там само.– Ф. 5 (П.Мирного); сім листів до Костя Паньківського за 1892–1898 рр. та без дат // Там само.– Ф. 84 (К.Паньківського); один лист до Володимира Гнатюка за 1900 р. та сім листів до Івана Франка за 1899–1911 рр. // Там само.– Ф. 3 (І.Франка); один лист та чотирнадцять листівок до судді Михайла Литвиновича за 1901–1923 рр., передані нам дочкою Литвиновича, вихованкою Львівської консерваторії Мирославою Радловською (1925 р.) // Власний архів.– Ф.Л.– Од. зб. І (І.Л.).

родину, з уклінним проханням надіслати щось з своїх праць, які ще ніде не друкувалися. Думка до травня впорядкувати матеріал і подати якнайшвидше до цензури, а там, певно, лежатиме аж до осені. У нас цензура часом по 1/2 року і більше задержує...

Коли будете ласкаві, то заохотьте й своїх знайомих письменників до цієї праці. Хотілося б, щоб було якнайбільше галичан, аби тим звернути увагу нашої України на галицьку літературу"⁶¹.

Низка листів до Михайла Литвиновича проливає світло на деякі факти біографії Івана Липи, розкриває його зв'язки з галицькою культурною громадськістю, її чоловіми. Стає відомо, що 1901 р. І.Липа прибув до Відня на медичну конференцію. Не виключено, що там зустрічався з членами товариства "Січ", заснованого 1867 р. Анатолем Вахнянином (1841–1908), з прогресивною українською молоддю, яка там навчалася. Від'їжджав І.Липа до Львова у супроводі відомого журналіста Романа Сембратовича. У Львові мав широке знайомство з провідними письменниками, вченими, просвітницькими діячами. 19.11.1901 р. заслав М.Литвиновичу листівку: "Щира вдячність зі Львова – Іван Липа". Наступні рядки з листа містять оцінку подорожі до Львова ("...було дуже весело і приємно їхати..."). 12.02.1902 р. сповіщає, що всередині місяця буде в Одесі, подає адресу для листування.

Про характер листування між І.Липою та М.Литвиновичем та про те, як став Липа приятелем подружжя Михайла і Стефанії Литвиновичів, розповідає дочка Литвиновичів – Мирослава Радловська у спогаді "Д-р Іван і д-р Юрій Липи в нашій родині": "...Листування д-ра Івана Липи з моїм батьком, судячи із тих нечисленних карток, що збереглися (всупереч воєнним та іншим лихоліттям) було частим і, крім ділової переписки, виявляє щире, сердечне відношення, зацікавлення–співпереживання за долю респондента, а також просочується настрої, обстановка, в якій доводилося жити і працювати докторові Липі. Щиро радіє, що батько отримав працю судді на Буковині після закінчення студій, працюватиме для свого народу. Хвилюється, коли не приходять листи, вболіває, що батько ще не знайшов свій "ідеал" – ще не одружився, запрошує приїхати в гостину до нього. Попри всю зайнятість і громадську, і професійну, і літературну, д-р Ли-

⁶¹Вказ. фонд.– Арк. 22–23.

па знаходить час на листування, уділяючи частку свого серця й увагу близьким по ідеї людям”⁶².

1904 р. І.Липа побував у Галичині та Буковині. Разом з дружиною були у Львові у час роботи українознавчих курсів, у час яких він спілкувався з визначними людьми. Після цього – Чернівці, знайомство з Василем Сімовичем, Ольгою Кобилянською, Денисом Лукіяновичем, Степаном Смаль-Стоцьким, Теодором Галіним, Володимиром Кміцикевичем. У липні 1904 р. адресує картку з Одеси, де після веселих і змістовних мандрівок настав інший стан: “...живемо так тихо, як осінні мухи...”.

Йде обмін літературою. І.Липа надсилає М.Литвиновичу кільканадцять примірників альманаху “Багаття” з проханням передати співавторам: “Чи дістали від Кобилянської альманах “З-над хмар”? [19.01.1904 р.; повна назва альманаху така: “З-над хмар і з долин”. – В.К.]: “Дорогий Товаришу! Роблю я так, бо інакше обійшлося би дуже дорого, а ми люди не багаті, окремих засобів для поштового баришу не маємо. Простіть, що накидаю Вам сю мороку. Може, один примірник вишлете від мене Сембратовичу [Романові. – В.К.], бо не знаю його адреси” (26.08.1905 р.); “...Поміняйте один примірник “Багаття” на “За красою” у Луцького [Остапа. – В.К.] і вишліть мені (03.11.1905 р.)”.

Улітку 1908 р. відбулася вимріяна мандрівка М.Литвиновича з двома товаришами на Велику Україну. Побував він і в Одесі, у сім’ї І.Липи. Тут познайомився з Іваном Луценком (убитий більшовиками 1919 р. під Старо-Костянтинівим; в 40-их рр., після війни, його дочка працювала до виходу на пенсію в Станиславові, звідти потім поїхала до Одеси).

Нерідко до сім’ї Литвиновичів І.Липа адресував листівки-жарти, як ось цю: “Я сьогодні іменинник, чому Ви не наш гостинник? Разом їли б, разом пили б – квасом, кефіром поїли б” (12.11.1908). Приємні вітання надходили з нагоди уродин, іменин, свят.

Верениця історичних подій від 1914 аж до 1922 рр. перервали листування. І аж коли І.Липа опинився у Винниках під Львовом, у серпні 1923 р. надіслав листа М.Литвиновичу, який виявився прощальним.

Чи не найбільша кількість листів Івана Липи адресована Володимирові Гнатюку. Ось

21.11.1907 р. Липа відправляє В.Гнатюку листа, у якому описує своє митарство з повістю “Нові Хрести”, надісланому вісім-десять місяців тому до ЛНВ. Дивується, що нещодавно надійшла відповідь: “Нові Хрести” не підуть...”⁶³, а в Т. 11 ЛНВ у статті Михайла Грушевського серед творів, що будуть опубліковані 1908 р., значиться ім’я І.Липи.

Далі І.Липа просить з’ясувати істину, висловлюється про ЛНВ як авторитетне періодичне видання: “Мені дуже буде жаль загубити прихильність ЛНВ, бо сливе всі твори мої там друкувалися і можна сказати, що тільки завдяки йому я й почав писати белетристику.

Сам я ніколи високо не несусь, знаю, що блискучого нічого не дам, але пригадую, що деякі мої твори друкувалися на першому місці в ЛНВ”⁶⁴.

Обізнаність Івана Липи з українською етнографією, фольклористикою, станом дитячої літератури, галицької белетристики в періодиці продемонстровано в обширному листі від 22.04.1911 р. Дякуючи В.Гнатюку за збірник матеріалів про опришків, Липа пише, що особливо його зацікавлюють казки та легенди українського народу, оскільки сам пише для дітей казки. І далі: “Така вбога у нас дитська література – що й господи! А між тим, якби звернути увагу на неї, то на протязі року можна було б її збільшити вдесятеро перекладами та перерібками з європейських авторів. Якби “Дзвінок” побільшився у два-три рази, то можна було би зорганізувати тут робітників для його. Російська дитяча література так багата, що всі слов’яне черпають з неї, тільки ми якось стоїмо на боці”. Вчитуючись в етнографічні праці В.Гнатюка, І.Липа дивується, як це може одна людина “зібрати, систематизувати і видрукувати таку силу матеріалу... Думаю, що після Чубинського [Павла. – В.К.] Ваша праця найбільша за всі інші на цьому полі”⁶⁵. На закінчення просить надіслати фотокартку, запитує, чи можлива влітку поїздка в гори (“...згадую колишнє наше життя [зустрічі у Львові. – В.К.], як дитську казку!”)⁶⁶.

У листі без дати І.Липа просить зробити десяток відбитків з ЛНВ, де буде опублікована його

⁶³ЦДІАЛ.– Ф. 309 (НТШ).– Оп. 1.– Спр. 2277.– Арк. 18.

⁶⁴Там само.– Арк. 19.

⁶⁵Там само.– Арк. 22.

⁶⁶Там само.– Арк. 22 зв.

⁶²Там само.– Арк. 2–3.

новела “Чужа жінка”, цікавиться часописом “Молода Україна”, який, має надію, здобуде “прихильність поміж усіма”⁶⁷.

Не без цікавості читається наступний лист, теж без дати, але, очевидно, не пізніше 1917 р. “...як скінчилися загальні збори НТШ, що зараз і хто зараз в заряді, хто працює [редагує. – В.К.] коло “Вісника” [ЛНВ. – В.К.]; “...що нового, гарного з’явилося в літературі у Вас?”; “Як називають наш край і наш народ в Європі: німці, французи, італіянці, британці, поляки і т. д.? Чи єсть в їхніх мовах слово відповідне московському “хохоль”? Особливо про переклад “хохла” мені цікаво знати, бо ж вони перекладають Короленка, Чехова, Горького, Толстого, Тургенева і ін. російських письменників, а там “хохол” трапляється частенько. Я хотів би з цього powodu написати ...до російської часописи”; “...чи виходе “Молода Україна”?... Посилаю Вам і добродію Цегельському [Лонгину. – В.К.] свої фотографії... Ви ж не забудьте мені подарувати свою...”; “...в Одесі у художника Ждахи, що малював “Чорну Раду” [ілюстрував роман Пантелеймона Куліша “Чорна рада”. – В.К.], єсть кілька десятків гарних малюнків, ілюстрацій до народних пісень. Я хотів їх тут видати на поштових картках, але в Одесі нема підходячих людей, щоб дали гроші, а найбільше те, що тут такі речі погано роблять та й дорого вони коштують. Може б Т-во [НТШ. – В.К.] взялося їх видати або приватна особа у Львові чи у Відні, то я покладаю, що Ждаха дасть через мене Вам свої малюнки. Тільки треба видавати їх так, щоб вони могли йти до Росії і неодмінно, щоб були видані ріжними фарбами, як от картки, що видані у Перемишлі Джулинським. Хто такий цей Джулинський, чи можна йому довірити це діло і чи візьметься він за його? На картці, окрім фарбованого малюнка повинні бути ноти, цілий куплет, а не клаптик, щоб можна було співати. От якби Ви або хто інший взявся за це діло, то можна б було заробити добрі гроші на громадське діло”⁶⁸ – ось питання, які порушив Іван Липа.

Що показує барометр життя І.Липи у Тарнові? 11.12.1920 р. він яко референт Червоного Хреста пише, що у Львові жив, “як казковий король, коли рівняти з нашим емігрантським життям, а зараз живу, як жебрак. Та й не я один, а та-

ких, ще гірших, як я, єсть зараз у Польщі понад 35 тис. Що буде далі?..”⁶⁹.

Унікальні штрихи до зрозуміння політичної ситуації в Україні 1921 р., ставлення до них Івана Липи містить його лист до В.Гнатюка від 04.07.1921 р. Написаний – на чистій стороні листа Сергія Шелухина з Відня від 19 лютого цього ж року⁷⁰. С.Шелухин змальовує критичний стан у суспільстві, покладає надії на створену у Відні Всеукраїнську Національну Раду, що “утворює ріжні організації порятунку”, береться за справу координації всіх розпорощених сил. Плануючи нараду громадських діячів, запрошують І.Липу доконечно прибути, бо вирішуватимуть справи “найважливішого характеру і змісту... Се буде нарада приватних людей, громадян-патріотів”. “Благаю Вас прибути! [підкр. автора. – В.К.], – закінчує листа С.Шелухин. – Тутешні самостійники заплуталися в чорт-зна чім, поповнили себе людьми з улиці, розбилися і ллють помії одні на других... Стаття про “Лігу Націй” друкується...”⁷¹.

Так ось, І.Липа на зворотній сторінці листа додає цінні факти: “...За час революції у мене так багато пропало цінних листів, документів, рукописів власних, що й досі жалію. Нехай Вам Степан Баран розповість, як ми виїздили з Винниці і скільки ми спалили писаного... Дві години пічку топили! Большевики були у нас на носі, а потім по п’ятах наших наступали. А скільки добра [документів. – В.К.] покидано по ріжних містах і місцях! Великі часи переживаємо, такі великі, що досі й не було в Україні. Кожна година єсть історична...”⁷².

З останнього листа І.Липи до В.Гнатюка з Тарнова від 27.01.1922 р. довідуємося, що його клопотання про проведення лікарської практики увінчалось успіхом: “...і от тепер уже я лікар повноправний на теренах Польщі”⁷³.

Далі І.Липа розмірковує над своїм конкретним пристанівком: “Хочу осістися в Галичині, де на рід далеко культурніший, ніж на Волині, до того менше мені відомий, ніж наш наддніпрянський, і

⁶⁹ЛНБ.– Від. рук.– Ф. 34 (В.Гнатюка).– Од. зб. 337.– Папка 16.– Арк. 1.

⁷⁰Адреса: Wien, VI. Köstlergasse, 10. Pension Thümmel, S.Cheloukhin.

⁷¹Там само.– Арк. 4.

⁷²Там само.– Арк. 4 зв.

⁷³Там само.– Арк. 5.

⁶⁷Там само.– Арк. 25.

⁶⁸Там само.– Арк. 26–27 зв.

взагалі, цікавіше жити в краї, де інші традиції, інше життя... Хотілося б, щоб і людям був на користь та щоб і самому можна було заробляти так, аби сина вирядити до університету та мати змогу допомогти йому там. Гадаю, що за тиждень або два буду у Львові і тоді заскочу до Вас..."⁷⁴.

Досить широкий проблемно-тематичний спектр дає про себе знати той масив листів, що адресовані Іванові Липі протягом 1903–21 рр. Найперше звертаємо увагу на вісім листів Михайла Коцюбинського, з яких довідуємося про те, що він думав 1903–04 рр. взагалі про українську літературу, як оцінював обставини, у яких працювали українські письменники у довоєнній Росії. Інший зріз питань, які випливають сьогодні на поверхню, – це фактично листи-позиції, у яких дано особисту оцінку діяльності партії соціалістів-самостійників, при керівному ядрі якої свого часу був І.Липа, зокрема діяльності Центрального комітету партії; порушено ряд важливих питань щодо майна партії, зосібна будинку і друкарні в м. Коломия; висловлено занепокоєння щодо фізичного стану деяких колишніх членів партії. Зроблено спроби пояснити причини розколу центра, а відтак і партії та її фактичного відходу з політичної арени⁷⁵.

Поглянемо предметно до змісту названих вище листів, що їх одержав Іван Липа. Ось 30.01.1903 р. Михайло Коцюбинський пише з Чернігова (за адресою: вул. Северянська, 3) І.Липі, де коротко викладає своє розуміння української книги, літератури та її всього літературного процесу. Він узагальнює: "Останніми часами літературний рух на Україні стає помітно жвавішим. Про це свідчить і зріст літературної продукції, і збільшення видавничої діяльності, і розповсюдження української книжки не тільки серед народних мас, але і в інтелігентних сферах. Як російська, так і європейська критика усе частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги. За сто літ існування новіша

література наша (з причин, вияснення яких належить до історії) жила переважно селом, сільським побутом, етнографією. Селянин, обставини його життя, його нескладна, здебільшого, психологія – ото майже й усе, над чим працювала фантазія, з чим оперував досі талант українського письменника. Винятки, очевидячки, минаємо. Таке обмеження сфери творчості нераз підкреслювалось не тільки критикою, але й інтелігентним читачем, який, до слова кажучи, в останні часи значно виріс. Вихований на кращих зразках сучасної європейської літератури, такої багатої не лиш на теми, але й на способи оброблювання сюжетів, наш інтелігентний читач має право сподіватися й од рідної літератури ширшого поля обсервації, вірного малюнку різних сторін життя усіх, а не одної якої верстви суспільности, бажав би зустрінутись у творах красного письменства нашого з обробкою тем філософічних, соціальних, психологічних, історичних та інших.

Відносячись з повною повагою до студій життя простонародного і навіть думаючи, що література наша далеко не вичерпала для своїх цілей того життя, нижче підписані, однак, беруть на себе сміливість скромним почином задовольнити, з одного боку, потреби сучасного інтелігентного читача, а з другого – викликати серед українських письменників більший інтерес до намічених тем. Власне – ми маємо на меті видати літературний збірник (поезії, новелі, повісті, драматичні твори), в якому хотілось би помістити нові, ніде ще не друковані твори переважно з життя інтелігенції, а також на теми психологічні, історичні й інші. Чистий дохід за видання визначаємо на премії за видатніші твори красного українського письменства по конкурсу, який буде в свій час об'явлено.

Коли ви, високоповажаний Добродію, спочуваєте нашій меті, то будьте ласкаві, надсилайте матеріали не пізніше 1-го мая 1903 року...

Сподіваємося, що справи української літератури не менше дорогі Вам, як і нам, і через те наш заклик не лишиться без відповіді..."⁷⁶. Буквально вклавши лист до конверта, М.Коцюбинський одержує зустрічного листа від І.Липи, який запрошує до участі в альманасі, який готує до друку, – Коцюбинський додає уже до написаного, що намагатиметься "в лютому хоч невеличку річ" написати. Просить нагадати Миколі Вороному,

⁷⁴Там само.– Арк. 5 зв. – 6 зв.

⁷⁵Листи Олександра Макаренка, Олександра Шаповала, Івана Чепиги, Я.Христича, Йосифа Мацюка, Володимира Оскілка, полковника Хилецького та ін. // ЛНБ.– Від. рук.– Ф. НТШ.– Од. зб. 492.– Папка 23.– Арк. 1–1 зв., 8–8 зв., 2–7 зв.; Папка 24.– Арк. 7–17 зв., Папка 28.– Арк. 1–1 зв., 13–14, 11–12 зв., 6–10, 4–5 зв., 2–2 зв., 3; Папка 21.– Арк. 1–2 зв.; Папка 25.– Арк. 1–1 зв.; Папка 26.– Арк. 1–1 зв.; Папка 27.– Арк. 1–2 зв.

⁷⁶Назустріч.– 1935.– Ч. 17 (01.09).– С. 5.

щоб не гаявся з коректурою новели Коцюбинського “На камені”⁷⁷.

Чимало вносить ясностей у зрозуміння як творчих контактів, так і до творчої лабораторії обох літераторів лист М.Коцюбинського від 30 травня 1903 р., у якому він критикує оповідання І.Липи “До п’ятого коліна”, надіслане для альманаху “З потоку життя”. Які ж вади твору І.Липи помітив М.Коцюбинський: “...перед нами проходить два нещасливих випадки, і обидва вони зв’язані з трісканням меблів. Цього занадто багато. Оповідання наче хоче переконати читача, що коли меблі тріскають, то вже без лиха не обійдеться. Це вже на межі з забобонами. Чи не краще, щоб другого нещастя (трусю і арешту) не було? Мені здається, що од того оповідання виграло б.

Далі – щодо першого випадку. З того, як поводить лікар, знати, що Маруся його дочка. Чи не ввести б в оповідання (делікатно) свідомість у пані про якийсь роман чоловіка перед тим, як він одружився?

Опріч того, мені здається, що дівчинку, дочку народної вчительки, краще б не називати Марусею, хай вона буде просто дівчинкою, сестрою Павлуся, дочкою вчительки. Цього вже доволі, а то така ідентичність привида і дійсності трохи рознить.

Далі – уступ з початку (вигук у степу) краще б викинути. Значна частина нарисю – оповідання жінки лікаря. У цій частині бажалось би більше колоритності, індивідуалізації стилю.

Ото й всі мої уваги. По щирості, я радив би не слухати мене, бо з мене поганий критик.

Коли Ви вже такі ласкаві, то пришліть мені й друге своє оповідання, я хотів би вибрати до альманаху те, яке мені більше впадає в око. Одно Ваше оповідання я таки хочу конче помістити в збірнику. Я на Вас рахую і прошу мене не обминути. Коли б Ви не схотіли переробляти цього оповідання (посилаю його рівночасно з листом під бандероллю), я ладен і так видрукувати його, з маленькими поправками...”⁷⁸.

Бажаючи “гармонії душ і гармонії інтересів”

⁷⁷Там само; вперше лист опубліковано у журналі “Життя й Революція” (1928. – Кн. 1.– С. 108); звідси – передрук: Коцюбинський Михайло. Твори.– К., 1930.– Т. 7.– С. 147–148.

⁷⁸Коцюбинський Михайло. Твори: В 7 т.– К.: Наук. Думка, 1974.– Т. 5.– С. 288.

І.Липі та його сім’ї, М.Коцюбинський 9 березня наступного року дякує “за записки до Краківського альманаху” [альманах “За красою”, виданий 1905 р. Остапом Луцьким у Чернівцях на честь Ольги Кобилянської. – В.К.], інформує, що у березневій книжці журналу “Київська Старовина” йде його повість “Fata morgana”, яку називає “торішнім вишкрябком”, і нею невдоволений. Нарешті, додає: “Я тепер лагоджу другий альманах. В попередньому я містив матеріал новий, ніде ще не друкований, а в цьому думаю зібрати кращі речі, друковані за кордоном і на Україні російській сливе невідомі, особливо ширшій публіці.

Порадьте ж мені, брате, що можна взяти з Ваших праць, друкованих в Галичині, і або подайте заголовок і джерело, звідки я міг би переписати, або, коли ласка, самі перепишіть (романівкою, обов’язк[овим] правописом) в форматі четвертушки і надішліть мені. Буду дуже вдячний...”⁷⁹.

Коли у листі від 03.11.1904 р. М.Коцюбинський висловлює запевнення, що ось-ось повернеться з цензури збірник “З потоку життя”, куди запропоновано й оповідання І.Липи “До п’ятого коліна”⁸⁰, то 08.12. лист приносить сумну звістку: оповідання Липи “До п’ятого коліна” цензура зняла. “Те ж вона зробила і з оповіданням М.Левицького та новелкою Лесі Українки, найкращою, на мій смак, річчю з усього присланого до збірника. Викинула також деякі вірші Старицького, Грінченка, почеркала оповідання Чайковського, Чернявського і др. Взагалі була дуже немилосердною. Вже як не як мушу з стисненим серцем друкувати збірник. Та по різдві пушу в друк. А що ж Ваше “Багаття”? Невже не побачить швидко світу? Це було б дуже жалко. А я оце хочу звернутися до Вас з великим проханням і, правду мовити, дуже рахую на Вашу ласкаву поміч. Видав я, як бачите з посилки, яку рівночасно з листом засилаю Вам, своє оповідання “Для загального добра” (ц. 20 к.). Хотів би частину того видання продати в Одесі і був би дуже і дуже вдячний Вам, коли б допомогли мені це зробити. На комісію я не хочу давати книжки, бо з цим багато мороки, волю краще зробити великий % скидки, аби взяти готові гроші. Мої умови такі: коли куплять 100 або більше примірників, можу зробити 35% скидки з номінальної ціни при моїй пересилці. Коли ж не менше 10 прим.–

⁷⁹Там само.– С. 309–310.

⁸⁰Див.: Назустріч.– 1935.– Ч. 17.– С. 5.

25% і пересилка моя. На таких умовах я хотів би продати хоч частину і другого свого видання – “*Fata morgana*” (ц. 15 к.). Ви його маєте, я якось послав улітку примірник Вам.

Замовлення міг би вислати “наложеним платежом”. Отже, коли захочете допомогти мені у справі продажу обох тих книжечок, буду дуже і дуже Вам вдячний. Я б не турбував Вас своїм проханням, та думаю, що ніхто з одеситів не зверне на моє прохання такої ласкавої уваги, як Ви, любий брате. Велике спасибі сказав би, коли б Ви змогли не одкладати сеї справи, бо, признаюся Вам, що маю у друкарні довг (книжка видана на кредит), і друкарня довго чекати не хоче.

Чи не збираєтеся до Києва на ювілей І.Левитського, що має одбутися, здається, 18 с. Я навряд чи буду. Щось погано почуваю себе. Та ще побачу...”⁸¹.

Інша група листів несе в собі безцінний фактичний матеріал, що прояснює як історичний момент в українському поступальному русі 1921 р., так і конкретні ситуації щодо діяльності партії соціалістів-самостійників та окремих її членів. Очевидно, історики, які вивчатимуть розвиток історичних, політичних та соціальних подій протягом 1920–30-их рр., політологи, що простежуватимуть з’яву та зникнення різних партій з державотворчого поля, – достеменно студіюватимуть кожен лист з названого фонду.

Ми ж акцентуємо особливо на тих аспектах, які розкривають авторитет самого Івана Липи, а не суто внутріпартійні справи. Листи документують ось які факти: 04.01.1921 р. з Відня на ім’я І.Липи до Тарнова надходить лист, а до президії Конституючих зборів Всеукраїнської Національної Ради (теж від 04.01.1921 р.) – заява про те, що в партії з “причин принципіальних і тактичних” 03.01.1921 р. “наступив розкол: одну групу очолив Олександр Макаренко, другу – Йосиф Мацюк. Фракція Й.Мацюка іншою заявою вимагала, оскільки дістала “певні запоручення Галицької територіальної групи і інших наддніпрянських груп”, відмовити групі О.Макаренка виступати і діяти від усієї партії, і водночас ставила питання про її прийняття “до складу Всеукраїнської Національної Ради”⁸².

⁸¹Назустріч.– 1935.– Ч. 17.– С. 5; вперше надруковано в журналі “Життя й Революція” (1926.– Кн. 1.– С. 74).

⁸²ЛНБ.– Від. рук.– Ф. НТШ.– Од. зб. 492.– Папка 23.– Арк. 1–1 зв., 8, 9.

Виникає найперше запитання: в чому ж основна причина фракційності, відтак і розпаду. Покликаючись на різні об’єктивні обставини, Й.Мацюк (у листі без дати, що, можливо, з’явився таким докладним на вимогу самого І.Липи і так само був написаний приблизно в цій же порі, тобто у першій половині січня 1921 р.) пише, що “після Рівенського перевороту” посилилася дезорієнтація серед членів партії; групи в ЦК “робили на свою руку”, губили зв’язок з традиціями партії, ігнорували її програму, особливо “скординувалася” позиція щодо справи польсько-українських відносин та ставлення до більшовизму. Отже, внаслідок зміни стратегії і тактики, змінилася фактично “фізіономія партії”: все підпорядкувалося концепції, ініціативі і фундаторству О.Макаренка. Фактично ідеологія партії, що виростала з ідеї державності, похитнулася.

Фракція Й.Мацюка підтверджує у листі суть своєї платформи: “стоїмо за інтервенцію проти більшовизму во всіх його формах і фарбах; стремимо до створення міцно загосподареного селянства і в цім дусі обстоюємо переведення аграрних реформ”. Тактика фракції, на думку автора, визначатиметься моментами політичного життя, міжнародною політикою та позицією уряду⁸³.

* * *

Як бачимо, багато втратила наша історична, філологічна наука, що досі не ввели в контекст таку постать, як Іван Липа. Правда, окремі публікації, переважно у газетно-журнальній періодиці, натякнули на це ім’я; деякі автори у загальноінформаційному плані мовили про причетність цієї визначної постаті до зародження національно-визвольного українського руху ще в російсько-імперські часи поч. ХХ ст. Маємо і деякі спроби “висіяти” з праць І.Липи здорові зерна до загальної теорії українського націоналізму як ідеології державності. Наступила пора глибше осмислити культурологічний, гуманістичний пласт творчого напрацювання І.Липи, відповідним чином сказати як у монографічній літературі, так і в підручниковій про місце і роль Івана Липи у всеукраїнському історичному поступі, національному відродженні, культурі та красному письменстві.

⁸³Там само.– Арк. 3–7 зв.